

MAAMÄRK

Virtsu tule torni ootab lammutamine

Lääneranna vallavalitsus menetleb ehitusloa taotlust, mille kohaselt soovib transpordiamet lammutada 1951. aastal rajatud Virtsu tule torni, et selle asemele uus majakas ehitada.

JUHAN HEPNER
juhan@le.ee

„Virtsu tule tornis on näha silmanähtavaid konstruktsioonilisi murekohti, seetõttu tellis transpordiamet ehituseksperitiisi. Selle tulemusel selgus, et kahjuks on tule torni kandekonstruktsioon nii halvas olukorras, kus taastamine ei ole enam majanduslikult mõistlik ega ka ehitustehniliselt otstarbekas,” selgitas Lääne Elule transpordiameti haldusosakonna juhataja Kermo Vinnikov.

„Eelnevast ajendatult soovib transpordiamet rajada praeguse tule torni asemele uue betoonist tule torni, mida on võimalik ka hiljem inimestele vaatamiseks avada,” lisas Vinnikov.

Vinnikovi sõnul ei ole veel võimalik täpselt öelda, kui kaua kulub ehitusloa saamiseks. Pärast loa saamist on plaanis kuulutada välja riigihange vana torni lammutamiseks ja uue ehitamiseks. „Transpordiameti soov on jõuda ehitustööga valmis 2026. aasta novembriks. Seda juhul, kui hange ja ehitustöö kulgevad plaanipäraselt,” lausus Vinnikov.

Transpordiameti tulevase aasta eelarves on Virtsu tule torni ehituseks eraldatud Vinnikovi sõnul 200 000 eurot. „Tegelik ehitustöö maksumus selgub aga hanke tulemusena,” märkis ta.

Lõplik otsus, kas amet võtab ette uue torni rajamise, langetatakse Vinnikovi sõnul pärast hanke tulemuste selgumist.

Plaan üllatas kohalikke

Kümne aasta eest oli ühel transpordiameti eellasel, veeteede ametil plaan tule torni lammutada ja siis oli Virtsu kogukond sellele vastu. Reedel kuulis Virtsu arenguseltsi juht Jüri Mõniste Lääne Elu ajakirjanikult, et transpordiamet tegeleb nüüd ehitusloa taotlemisega.

Kümne aasta eest väitis veeteede amet Mõniste sõnul Virtsu elanikele, et tähtis pole torn, vaid üksnes selles olev õigel kõr-

1951. aastal ehitatud Virtsu majakas laguneb.

AIVAR ÕEPA

gusel asuv märgutuli. Nüüd peaks Mõniste sõnul transpordiamet tulema oma praegust plaani seetõttu kogukonnale tutvustama.

„Kõik oleneb sellest, milline oleks uus lahendus,” ütles

Mõniste. Tule torni on tema sõnul kohalikele märgilise tähendusega. „Seda enam, et meil on olnud Eesti ainuke tule torn, mis on kahe maailmasõja ajal maha lammutatud. Kas nüüd

Eesti Vabariik võtab kolmanda oma kätte?”

Mõniste oli samuti mures, et mis saab Virtsu tule torni lähedal asuvast kiviaidast. „Kas see tõmmatakse siis ka maha?” Tema sõnul asub tule torn väga ilusas kohas. „Muidu öeldakse, et kaunis vaade on 180 kraadi, aga seal on vaade 250 kraadi. Selliseid kohti on vähe, kus näed päikeseloojangut, saart, praame. See on turistide jaoks väga vinge koht.”

Tule torn ei ole kaitse all

Esimene Virtsu tule torn alustas tööd 1866. aastal, kuid lasti 1917. aastal õhku. Teine tule torn ehitati 1924. aastal, kuid hävis 1944. Praegune 18 meetri kõrgune torn ehitati 1951. aastal ja jõudis 2016 postmargile.

„Virtsu tule torn ei ole ehitise-na kaitse all, aga objekt on kohalikus kontekstis kindlasti maamärk ja loodame, et uus tule torn kerkib vana kõrvale,” ütles Lääne Elule muinsuskaitseameti ehituspärandi osakonna juhataja Anita Staub.

Lääneranna vallavalitsusest teatati vallalehe toimetaja Raahel Apsaloni vahendusel Lääne Elule, et Virtsu tule torn ei kuulu vallale. See asub riigimaal ja on transpordiameti omand.

„Vallavalitsus ei kujunda sisulist seisukohta selle osas, kas transpordiamet otsustab oma hallatavat rajatist rekonstrueerida või asendada uuega, eeldusel, et tegevus toimub kehtivate õigusaktide ja kooskõlastuste raames,” seisis vallavalitsuse vastuses.

„Vallavalitsus juhtis esialgu tähelepanu asjaolule, et ehitustegevus toimub mereranna ehituskeeluvööndis, ning tegi ettepaneku kaaluda olemasoleva tule torni taastamist. Transpordiamet selgitas seepeale, et olemasoleva torni rekonstrueerimine ei ole nende hinnangul tehniliselt ega rahaliselt mõistlik ning nad on valmis menetlema uue tule torni rajamist koostöös keskkonnaametiga,” lisas Apsalon.

Haapsalu vehklejaile karikavõistluste pronksid

Kaks Haapsalu vehklemisklubi En Garde sportlast, Rico-Janree Ojamu ja Gedi-Loore Teral, said nädalavahetusel Sakus peetud Eesti U17 epeevehklemise karikavõistlustel pronksmedali.

Ojamu alistas põhiturniiril 16 hulka pääsemiseks 15:10 Simo Hu ja seejärel veerandfinaali pääsuks 15:10 Kristian Nuudi. Veerandfinaalis läks ta vastamisi Bogdan Kolomijeciga. Selles matsis jäi Ojamu peale 15:9.

„Kuna Rico sai alagrupis ühe 4:5 kaotuse, sattus ta tabeli tugevamale poolele, kus võitis maha oma põhikonkurendid Kristian Nuudi ja Bogdan Kolomjeki,” ütles Ojamu vanaema, vehklemistreener Helen-Nelis Naukas.

Poolfinaalis ootas Ojamut matš Nikita Jartsiga. Haapsalu vehklejal tuli seekord vehklemisklubi Tallinna Mõök sportlase paremust tunnistada 10:15. Jarts võitis lõpuks kogu turniiri, saades sealhulgas enne Ojamuga peetud matsi veerandfinaalis 15:11 jagu teisest Haap-

salu vehklejast Kristo Kausist. Kaus teenis võistlustel kokkuvõttes 6. koha.

Ojamule on viimased nädalad olnud tegusad. Novembri lõpus tuli ta kadettide arvestuses Kopenhaagenis peetud Euroopa karikaetapil võistkondlikule hõbedale ja pälvis hiljuti vehklemistreener Endel Nelise nimelise fondi tänavuse stipendiumi.

Haapsallu tuli pronksmedal ka neidude U17 arvestuses, kus poodiumile jõudis Gedi-Loore Teral. Alagrupis sai Teral kolm võitu ja kaks kaotust. 32 hulgast 16 sekka pääsemiseks alistas ta 15:12 Johanna Puksoni. Järgmisena langes tema ees 15:11 Arianna Noorkõiv. Veerandfinaalis alistas Teral suure eduga 15:5 Karolina Kirsanova ja jäi poolfinaalis 6:15 alla lõpuks kul-la võitnud Maria Varesele klubist Le Glaive.

Nelis-Naukas oli Terali tulemuse üle õnnelik. „Gedi on alles esimest aastat kadett, seega väga tubli saavutus,” lausus treener.

JUHAN HEPNER

Peaaegu kõik vehklemisliidu auhinnad läksid Haapsallu.

Haapsalu vehklejate puhas töö auhinnalaua

Eesti vehklemisliit kuulutas nädalavahetusel peetud tseremoonial välja tänavused parimad vehklejad. Auhindade koore riisusid Haapsalu vehklejad. Võitjad selgusid vehklemisliidu juhatuse liikmete ja liidu liikmesklubide poolt antud häälel põhjal.

Parim meesvehkleja on Sten Priinits. Naiste arvestuses sai tiitli Katrina Lehis. Nais- ja mees-

juunioride parimaks valiti Julia Trynova ja Oliver Laasik. Trynova pälvis ühtlasi parima naiskadeti tiitli. Priinitsa juhendajana sai treeneri aastaauhinna Helen Nelis-Naukas. Julia Trynova ja Oliver Laasiku treenimise eest tunnustati aasta noortetreeneritena Helen Nelis-Naukast ja Peeter Nelist.

JUHAN HEPNER

● JUHTKIRI

Mitte ainult tuli posti otsas

Virtsu tuletorni, mis on jõudnud isegi postmargile, ei pruugi olla enam kauaks. Stalini ajal ehitatud majakas on küll omanäoline, kuid pole ehitusmälestis ega ka eriline arhitektuuriime. Sestap võib mõista transpordiametit, kes on otsustanud, et pole mõtet üritada torni taastada, otstarbekam on see lammutada ja midagi asemele ehitada.

See osa on selge. Vähem selge on, mis tuleb asemele. Kui ameti mõte on sarnane nagu kümnend tagasi, et ainutähtis on posti otsas olev märgutuli ehk et majaka asemel võib olla ka kõrge toru tulega, siis on lugu kehv. Esiteks on tuletorn tähtis maa-märk kohalikele. Teiseks on tuletornid suured turismiatraktsioonid – aga rahvas lähedalt ja kaugemalt ei tule vaatama lihtsalt posti otsas vilkuvat tuld.

Ehk et kui juba uue tuletorni ehituseks läheb, võiks see olla päris torn, atraktiivse ja omanäolise arhitektuurilise lahendusega. Transpordiamet on viimastel aastatel adunud, kui uhked turismiobjektid on majakad, ning nende rahvale avamisel head tööd teinud. Tänavu avati näiteks koostöös eraettevõtjaga ligipääs Tallinna liini ülemisse tuletorni. Nii et miks ei võiks Virtsu majakas olla samuti rahvale avatud turismiobjekt nagu Osmussaare ja Saxby omad?

Kindlasti oleks Virtsu arenguselt huvitatud koostööst transpordiametiga tulevikuplaanide seadmisel kohaliku tuletorniga seoses ning oma mõtteid oleks ka Lääneranna vallavalitsusel. Asjaomased võiksid ühendust võtta ja nõu pidada, kuidas saada parim tulemus. Ka riigi finantseeritavate objektide puhul oleme ehk jõudnud sammu edasi ajast, kus parim tulemus oli odav ja funktsionaalne, aga inetu lahendus.

● TEISED LEHED

Tunnetuspõhine kaitse

POSTIMEES. Eestis on elanikkonnakaitse aastaid toiminud ühe ohtliku põhimõtte järgi: küll me tunnetame ära. Aga tunnetus päästa mitte kedagi, kirjutab Postimehes kriisiuuringute keskuse juht Hannes Nagel.

Eestis on üles riputatud sadu avaliku varjumiskoha silte, valdavalt avalikele hoonetele: raamatukogudele, koolidele, vahel isegi klaasist büroohoonetele, mille ainus valikukriteerium tänavalt tuleva inimese varjumise kohana on olnud tuleohutus ja päästeameti hinnang, et „tundub tugev”. Hädaolukorra seaduse muutmise seaduse seletuskiri ütleb selle ausalt välja: varjumiskohad on seni valitud tunnetuslikult. Pole teatud mingit inseneritehnilist hindamist, kas need kohad isegi kilde kinni peavad – puuduvad teadmine ja analüüs.

Sellise lahenduse hoiatav näide on Türgi. Aastakümneid kestnud tunnetuslik poliitika, ehitusamnestiad ja järelevalve eiramine lõppesid 2023. aasta maavärinas kümnete tuhandete hukkunute, sest hooned olid vaid tunnetuslikult maavärinakindlad. Reaalsuses langesid need inimestele kaela. Täpselt sama mõtteviisi näeb ka Eestis: meil on teada riskid, aga käitume elanikkonnakaitses nii, nagu oleksid need teoreetilised. See tähendab, et meie süsteem on Temu vaimus odav Türgi koopia, mitte tehtud Soome eeskujul. Ja nüüd on riigil uus hädaolukorra seaduse versioon. Olemasolevatele hoonetele pandi kohustus teha... paber. Varjumisplaan. Ja mida see paber näiteks korteriühistu või avaliku hoone puhul peaks ütlema? Kas: teeme varjumiskoha. Või: meie majas ei saa varjuda. Ja kõik. Seadus ei nõua varjumiskohta, seadusele on mõlemad juriidiliselt korrektsed.

Mis siis praegusega võrreldes õigupoolest muutub? Ka praegu on see võimalus olemas, igaüks võib luua soovi korral varjumiskoha. See on bürokraatia ja paberimajanduse suuredamine, mitte turvalisus.

Kuni Eesti rajab oma elanikkonnakaitsel tunnetuse ja paberimajanduse peale, ehitame sisuliselt liivale väljast näiliselt korrektse maja, mis variseb esimese tõsise raputuse järel kokku, kirjutab Nagel.

● LAUSELAEN

„Kui ei ole sidet erakonnaga, keskvalitsusega, ega siis kohapeal palju ära tee.”

Vormsi vallavanem Erki Savisaar. Lääne Elu, 20. detsember

NÄDAL

Osaliselt optimeeritud Eesti

Maksumaksjate raha kasutamine on maksumaksjate arvelt optimeeritud. Aga riigieelarves jääb aasta lõpus raha üle.

Ühel kolleegil hakkas aeguma ID-kaart. Ta otsustas tegutseda aegsasti, kaks kuud enne tähtaega, ja endale uue isikut tõendava dokumendi vormistada. Seda saab teha politseiameti iseteeninduskeskonnas, kuid ise endast nõuetele vastava dokumendifoto tegemisega ei saa kaugeltki igati häkkama ja kolleeg otsustas selleks kasutada politseiameti teeninduspunkti Tallinnas. Siit algasid mured.

Esiteks on juba pikemat aega politseiameti teeninduste lahtiolekuajad tööpäevadel kella 9 ja 17 vahel. Õnneks oli sel kolleegil vahetustega töö ja tal oli vabu päevi ka nädala sees. Aga mõelge nende töö käivate inimeste peale, kelle tööaeg ongi – nagu enamasti ju on – tööpäeviti 9–17. Eks tuleb loota tööandja vastutulelikkusele.

Foto tegemiseks nagu ka muudeks toiminguteks saab teenindustesse aja kinni panna. Nii peaks teoorias saama vältida tundide kaupa elavas järjekorras ootamist. Paraku selgus, et lähim aeg detsembri lõpus uue dokumendifoto tegemiseks oli Tallinna teenindustes veebruaris. Selleks ajaks oleks kolleegi ID-kaart juba aegunud.

Ega muud, kui tuli vabal päeval lihtsalt kohale minna. Kohapeal selgus, et järjekorras tuleb tõesti oodata tunde, mis siis, et kolleeg arvas, et on kaval ja valis hetke pool tundi enne keskpäeva, kui peaks ehk teoreetiliselt kõige vähem külastajaid olema.

Kolleeg ootas need tunnid ära ja sai foto tehtud. Aga mida see kõik meile näitab?

Riik politseiameti isikus on oma tegevuskulu viimase piirini ära optimeerinud. Ükski töötaja ega seade ei oota klienti ehk maksumaksjat, vaid kliendid ootavad omast ajast võimalust pääseda ametniku juurde.

ANVAR SAMOST
kolumnist

Väga hea, efektiivne? Või siiski mitte? Äärmuslik kuluefektiivsus on siin saavutatud inimeste arvel, kes peavad mängu panema iseenda või ka oma tööandja aja. Alternatiivne kulu ühiskonnale on suur – aga seda ei mõõda keegi.

Sarnast pilti võib kohata suurte teenindusettevõtete nagu pankade või telekommunikatsiooniettevõtete juures. Proovige ilma järjekorras ootamata Elisa või Telia kontoris teenindaja juurde jõuda. Seejuures tuleb kontoris tulla ilmtingimata siis, kui soovite kehtivat teenust või lepingut lõpetada, aga mitte siis, kui soovite uusi teenuseid lisada.

Veelgi suuremas mastaabis alternatiivkulude avaliku teenuse kasutajate kaela lükkamist võisime näha näiteks viimaste aastate suurte teetööde ajal Tallinnas. Hanked olid tehtud võimalikult odavate pakkumiste nimel ning samal ajal, kui tuul keerutas üleskaevatud tänavatel nädalate kaupa liiva üles, seisid tuhanded autod tundide viisi ummikutes. Kalli ehitustehnika ootel kulusid sama maksumaksja kallid tunnid, kelle raha justkui kokku hoiti.

Närutamine oleks mõistev, kui kogu avaliku sektori lõikes enam ühtegi küsitavat kulu ei tehtaks. Aga tehakse – ja kuidas veel.

● **Politseiamet kulutab kõikvõimalikule inimeste õigesti käituma ja elama õpetamise kommunikatsioonile rohkem raha, kui oleks tarvis mõne täiendava fotokioski ostmiseks ja lisateenindajate palkamiseks.**

Seesama politseiamet kulutab kõikvõimalikule inimeste õigesti käituma ja elama õpetamise kommunikatsioonile rohkem raha, kui oleks tarvis mõne täiendava fotokioski ostmiseks ja lisateenindajate palkamiseks ning esinduste lahtihoidmiseks väljaspool tööaega.

Politseiametist kaugemalt leiab vastavaid näiteid veel enam. Iga nädal toob uudiseid metsade uputamisest vastu inimeste tahtmist ja tervet mõistust, veidratest konverentsidest ja jumal teab mis sotsiaalse turunduse kampaaniatest.

Avaliku raha kasutus ongi väga mitmetahuline küsimus. Piltlikult öeldes on kõige suurema kuluga lipp, vapp ja hümn. Kuna me tahame vabas Eestis ise otsustada ja tunda riiki enda omana, siis ei hakka keegi ära jätma vabariigi aastapäeva paraadi, laulupidu ja presidendi kõnet. Peaminister ei pea sõitma odava ametiautoga ning pealinna ja suuruselt teise linna vahel võiks olla nüüdisaegne ja turvaline maantee. Külades võiksid olla seltsimajad ning linnades teatrid ja muuseumid. Rongid võiksid sõita.

Aga haigekassa kontor ei pea olema Tallinna kõige kallimas kontorihoones. Kui töötukassa 900 töötajat sai 190 ilma eriliste tagasilöökideta koondada, siis peaks sama võimalust kaaluma ka teistes suurtes riigiasutustes.

Need on otsused, mida ei saa teha valijate mandaadita ametnikud. Alustama peaks sellest, et riigieelarve, kus on kõik avalikud kulutused sees, oleks läbipaistev, mitte nagu praegu, kus dokumendifoto tegemiseks tuleb kaks kuud ette aeg kinni panna, aga eelarvekulust jääb aastas poolteist miljardit eurot kasutamata.

Oleks kauplejaid rohkem, leiaks Olev Orgmetsa üles just saba järgi – kus on saba, seal on Orgmets, maksu kapsad mis tahes.

ANDRA KIRNA

● JÕULUD

Haapsalu turul käib kapsamüük täie hooga

Kuigi Haapsalu vihmamärg turg tundub reede keskhommikul tühi kui kell, vonkleb otse jalgvärava kõrval järjekord nagu ikka, kui talvepühad hakkavad lähenema.

KAIE ILVES
kaie@le.ee

Kell nihkub keskpäeva poole ja 28aastase staažiga Läänemaa hapukapsakuningas Olev Orgmets müüb uhkes üksinduses kapsaid.

Oleks kauplejaid rohkem, leiaks Orgmetsa üles just saba järgi – kus on saba, seal on Orgmets, maksu kapsad mis tahes. Sabatajad ei kujuta ette jõulupühi ilma Orgmetsa kapsasteta. Olla isegi katseid teinud, ostetud kolme kapsamehe käest, aga jäädud lõpuks ikka Orgmetsale truuks.

Kõik on ärisaladus

Mis see saladus siis on? Aasta-aastalt kidakeelsemaks muutuv Orgmets ise vidutab silmi ja ütleb kavala näoga, et paneb poole vähem soola, aga ei täpsusta, millest poole vähem. Ärisaladus.

Teine knihv olla, et kapsast tuleb õhutada, et mõru maiku ei oleks. Õhutamine tähendab, et kapsast liigutatakse hapnemise kestel, aga kui tihti ja kuidas, seda Orgmets ei ütle. Nagu ka seda, kui suure laari ta igal

aastal hapnema paneb ja maha müüb. Ärisaladus.

Ainuke, mis pole ärisaladus, on kapsa hind. Mulluselt kolmelt eurolt on see kerkinud nelja peale, aga ostjaid jätkub. Reedel poole üheksast platsis, ütleb ta, et kisub tõiseks, hommikust peale käivad ämbritega. Ja tõsi on: sabas seisab paar, naine ja mees, mõlemal plastämber käevangus. Ühte mahub kaks, teise neli kilo kahe nädala kapsast ja natuke peale ka. Orgmets ei koonerda.

Üks proua küsib porgandeid, kaks teist seiravad kartuleid, arutatakse, vada käib. Orgmets kaalub kapsaid ja ütleb porganditahjale: „Kui midagi peaks juhtuma, siis homme saab vee parandada. See on kehv sort, liiga magusad ja mahlased, kulub palju. Homme saab juurde.”

Sokid, õunad, kõrvitsad

Orgmetsast poolviililt teisel pool platsi on end leti taga sisse sead-

nud haapsallane Magda Priinits. On villaseid sokke, on kõrvitsasalatit, viis eurot pooleliitrine purk, on Tellissaare õunu. „Viimased,” ütleb Priinits. Kõrvitsasalat on ise tehtud, aga kõrvits ei ole oma, vaid ostetud.

Kunagi kasvatas Priinits kõrvitsaid ise, kõige suurem kaalus üle 30 kilo, aga sellest peale, kui aia vallutasid Lusitaania teetoad, ei ole mõtet. Limused pista- vad taimed nahka. Puu otsa teetoad õnneks ei roni, nii et õunad on oma aiast.

● Orgmetsa puhul ei tea kunagi täpselt, kas ta on kohal või ei. „Eile olla suur tagaotsimine olnud,” ütleb ta.

Priinits käib turul laupäeviti, aga viimasel ajal on reedeti samuti hästi läinud. Orgmetsa juurest liigub ostjaid Priinitsa juurde ja vastupidi. Kümne minutiga on õunad läbi ja kõrvitsapürkide rivi kahaneb.

Priinits muheleb. Orgmets kaalub porgandeid, seirab kaa-

lu, paneb ühe juurde ja sõnab: „Nüüd on kolmekas. Sendid kulutavad taskut.” Porgandiootja hakkab naerma, teised sabatajad ka.

„Kas ostate igal aastal Orgmetsa käest?” küsin mehelt, kes ootab, ämber käevangus. „Kui peale trehvab, siis jah,” ütleb mees.

Orgmetsa puhul ei tea kunagi täpselt, kas ta on kohal või ei. „Eile olla suur tagaotsimine olnud,” ütleb ta. Info levib suust suhu või vilksatab Facebookis, et siis interneti sügavustesse kaduda.

Kes siis Orgmetsa ei tea

Sabas ei tundu olevat kedagi, kes Orgmetsa ei teaks, ainult porgandiootja ütleb end kapsast hankivat Balti jaama turult. Olla kangesti hea. „Maitske minu oma. Pärast pole vaja Balti jaama turgu minna,” ütleb Orgmets ja pakub lapatsi pealt rahva lemmikut: kahe nädala kapsast. Porgandiootja maitseb. „Kui ei proovi, siis ei tea, millest loobud,” ütleb Orgmets ja muheleb.

Näen esimest korda Orgmetsa väljas olevat ühe tunniga, muidu on ikka kolm: ühe nädala kap-

sas, kahe nädala kapsas ja kolme nädala kapsas hapendamise kestuse järgi. Ühe nädala oma on kõige leebem, kolme nädala oma kõige krehvtisem. Kas midagi on juhtunud? „Ei ole,” ütleb Orgmets ja lubab laupäeval kolme tunni- ga kohal olla.

28 aastat kapsast hapendanud Läänemaa hapukapsakuningas ütleb, et poisikese iga, aga esimest kapsategu ta ei mäleta. Küllap siis tuli välja. Muidu oleks meeles.

Kas vahel on hukka ka läinud? Orgmets vidutab silmi. Ütleb, et vahel on probleem, et ei saa vedelikku peale. Küsimus, mis selle vastu aitaks, sulgeb suu. Ärisaladus.

Rahvas tuleb ja läheb. Kapsas kahaneb. „Võtan mett ka,” ütleb ostja ja suskab pooleliitrise purgi kotti. Järjekord jõuab ämbri- ga meheni. Mees palub neli kilo. „Hea avar suu,” ütleb Orgmets ja hakkab kapsaid ämbrisse kühvel- dama. „Mõni tuleb purgiga, siis topi sinna.”

Ämber saab täis, Orgmets kaalub. Üle nelja kilo. Küsib, kas võtab vähemaks. „Las olla,” ütleb mees. Orgmets muheleb.

● LÜHIDALT

Läänlased said 5,7 miljonit toetust

PRIA maksab 430 Läänemaa põllumehele kokku ligi 5,7 miljonit eurot toetusi, 200 000 euro võrra enam kui aasta varem.

Kõige rohkem maksis PRIA põhisissetulekutoetust 419 läänlasele 4,2 miljoni eest. Sama palju oli ka ümber jaotatava toetuse saajaid.

Kokku maksis PRIA toetusi veel seitsmes kategoorias, neist enim jagati ammelhema otsetoetust 55 inimesele kokku ligi 420 000 eurot. Ülejäänud toetused olid madalamad ja toetusesaajaid oli vähem.

Üle Eesti maksis PRIA 12 500 põllumehele kokku 150 miljonit eurot. PRIA toetuste rakendamise osakonna rakendusjuht Sigrid Rõõmussaar ütles pressiteates, et põllumajandustootjatele oli aasta keeva ilma ja seakatku tõttu keerule, mis samuti mõjutas toetuste nõuete täitmist.

Malle-Liisa Raigla

Ametnikud jooksevad Vormsile tormi

Vormsi kultuuri- ja kogukonnaspetsialisti kohale laekus kümme avaldust. Kümnest kuus pääses vallasekretär Cariina Pähki sõnul edasi vestlusvooru.

2024. aasta kevadel kandideeris samale kohale üheksa inimest ja see oli toonase vallavanema Maris Jõgeva sõnul erakordne hulk. Toona osutus valituks Valga kultuurikeskuse endine direktor Ülle Juht, kes korraldas saare kultuurielu poolteist aastat, aga otsustas siis kodukanti naasta.

Vormsi keskkonna- ja planeeringuspetsialistiks kandideerib üks inimene, ehitusspetsialistiks kaks.

Uued ametnikud loodetakse välja valida veel sel aastal.

Kaie Ilves

Illmus vallaelanike luulekogu

Lääne-Nigula keskraamatukogu andis välja vallaelanike värsside kogu, kuhu koondati mulluse luule- ja fotokonkursi parimad tööd.

Raamatut „Lääne-Nigula luulepärlid” trükiti 500 eksemplari. Selles on 33 kohaliku elaniku värssid ja 18 autori fotod. „Igahelne kuni kolm luuletust, aga on ka ühe-kahe luuletuse autoreid,” ütles Lääne-Nigula keskraamatukogu direktor Diana Ots.

Üle saja lehekülje paksusest kogust leiab näiteks vallavoliniku Neeme Suure, Martnast pärit kirjaniku Heli Reichardti, kunagise Martna vallavanema ja arvutiõpetaja Tiitu Aaviku ning Palivere kooli kauaaegse emakeeleõpetaja Margit Ülevaino värsside. Ots ütles, et kogumikku jõudsid kõik autorid, kes luuletusi saatsid, välja arvatud lapsed. „Lastele tuleb midagi muud välja mõelda,” sõnas ta.

Osta luulekogu ei saa. Selle saavad endale kõik autorid ja need, kes raamatu ilmumisele kaasa aitavad. Ülejäänud tiraaž läheb kingitusteks.

Raamatu väljaandmine läks maksma üle 3000 euro, toetasid kultuurkapital ja kohalik omavalitsus.

Kaie Ilves

Varjupaiga loomad said jõulukinke

Jõuluvana Rommi, Allu ja Ago viisid kümnendat korda Läänemaa kodutute loomade varjupaiga asukatele jõulukingitusi.

Söödavat kraami oli nii palju, kui mahtus kahte sõiduautosse lisaks jõuluvanaele, jõulumemmedele Elole ja Evele ning päkapikk Katile.

Kassidele oli kuivtoitu ja maiustusi. Varjupaiga ainuke koer Kiku sai samuti suure koti sööki. Loomulikult said kõik varjupaiga asukad, kes vähegi tahtsid, mõnelt jõuluvanaalt pai ja ka veidikeseks sülle.

Kingitusi aitasid jõuluvanaadel varuda Taebala lasteaiaga lapsed ja Läänemaa Berni alpi karjakoores pererahvas.

Andra Kima

Lääneranna kutsub kingitustega vallaelanikuks

Lääneranna vallavalitsus kutsub üles end enne aasta lõppu elanike registrisse kandma ning kavatses uute elanike vahel laiali jada sada kingitust.

Kes end enne 31. detsembrit Lääneranna valda sisse kirjutab, saab valida näiteks kolmekäigulise lõunasöögi vallavanema kulul, karbitäie kohaliku pagarikoja makroone, kanuumatka Kasari jõel, Matsalu loodusfilmide festivali priipääsmed või villased käpikud.

Muu hulgas saab end soovi korral lasta Karuse kirikus ristida. Virtsu arenguselts on valinud kohviserviisi ja Vatla külaselts priipääsmed kohtumisele Lauri Rääpiga ning ringkäigu Lääne-Eesti ühe kaunima mõisa häärberis.

Kingivalik täieneb jooksvalt. Uuel elanikul tuleb täita ankeet ja sinna märkida nimekirjast valitud kingitus. Kui kink on juba võetud, siis saab valida mõne teise meelepärase.

Lääneranna vallavanem Tarvi Sits ütles, et ei ole veel välja valinud, kuhu ta uue elanikuga sööma läheb, aga toit on tema enda, mitte kohaliku omavalitsuse kulul ja koht kindlasti Lääneranna vallas.

Koos üleskutsega end valda sisse kirjutada tegi Lääneranna vallavalitsus ka üleskutse, et kohalikud ettevõtjad annaks teada, kas ja mida nad uutele elanikele kingiks. „Üleskutse läks üles laupäeva hommikul ja esimeste tun-

didega tekkisid esimesed kingitused,” ütles Sits.

Eile pärastlõunaks oli kinke juba paarkümmend. „Sada kinki pole eesmärk omaette, aga see mõjub ilusa arvuna,” märkis Sits. Kampaania eestvedaja on Läänemaa vallavalitsuse liige ja tulevane abivallavanem Henrik Raave.

Sitsi sõnul oli saja kingituse idee spontaanne, aga üleskutsest end valda sisse kirjutada on juttu olnud juba varem. „Ega me ole ainus kohalik omavalit-

sus, kes kutsub üles sisse kirjutama,” märkis Sits. Elanike arv väheneb. „Ja kui juba elad vallas ja pead seda enda koduks, siis oleks ju tore end ka sisse kirjutada,” ütles Sits.

Viimati kutsus Lääneranna vallavalitsus end sisse kirjutama 2018. aastal, kui vallavanem oli Mikk Pikkmees. Uute ja vanade elanike vahel loositi siis välja kaks traktorit. Toona kirjutas end valda sisse 48 inimest.

KAIE ILVES

● KÜSITLUS

Kus jõuluvana elab ja mida talle kingiksid?

JÜRI ILVES (59),
Maria-Magdaleena koguduse preester,
Haapsalu muusikakooli klaveriõpetaja

Jõuluvanasid on ainult üks ja ta elab Lapimaal. Teised punamantlid on kõik pseudovanad.

Jõulude rõhuasetus peaks olema mujal, mitte aga eelkõige jõuluvanadel. Tegelikult on tegu ju Jeesuse sündimise päevaga: sündis meie kõigi lunastaja.

Jõuluvana ilmumine sel päeval on muidugi väga tore tava. Jõuluvana algkujuks on püha Nikolaus, kes oli preestrina suur heategija vaeste ja õnnetute vastu. Ametlikult oli ta piiskop. Ta aitas hädasolijaid, nagu vähegi suutis.

Mina ise kingiksin jõuluvanale Kristuse krooni, mis tuletab talle meelde pühade tegelikkuse sisu ja tähendust. Kuigi, jah, ta teab seda ise niigi.

ANTI NÕÖR (48),
korstnapühkija

Enne kooliminekut uskusin küll, et jõuluvana on olemas. Koolis hakkas käima aga näärivana ja ega ma seda asja enam ei uskunud. Kui korstnapühkija kostüümist soovitakse ikka nõõp ära rebida, et see toovad õnne, siis seda kihku ei ole mul tekkinud,

et jõuluvana habemest üks valge karvake näppude vahele haarata, et äkki toob õnne.

Minu teada on üks ja ainus jõuluvana.

Korstnapühkijana olen ma sügiseti mõnikord korstnat puhastades tundnud mingit takistust, aga ühtegi magavat päkapikku ei ole ma siiski leidnud, pigem oli tegu ikka mõne tahma- või tolmutombiga.

Mina kui pillimees, kes igal vabal hetkel akordionilõõtsad lahti tõmbab, mängiks pärast seda, kui uksele kõlab rõõmutekitav kop-kop!, „Ukuaru valssi”. Pole küll otseselt jõululugu, aga selle-eest väga hingeline.

KRISTA KUMBERG (66),
raamatukoguhoidja

Jõuluvana on üks ja ainus. Jõulud on püha, mille määratlus „traditsiooniline” toimib komplimentina. Kuidas jõuluvana oma põhjamaa kodust ühe ööga kõikjale jõuab ja miks ta soojadel maadel oma talvistesse oludesse sobivas ametirüüsi ringi rabeledes kuumarabandust ei saa, sellest ärme püüagi aru saada. Las mõni asi jääb saladuseks ka.

Jõuluvanale kingiksin elamuse. Viljandi folgi senioripassi näiteks? See on meeliülendav, aga eakale kindlasti liiga kurnav nädalavahetus. Arvan, jõuluvanale sobiks kapatäis meelerahu, et ta kõigi soove täites, ennast jagades jaksaks olla siin heitlikus ja sõdivas maailmas toeks neile, kellel parasjagu kõik hästi pole. Andmaks neile lootust ja lohutust ja pakkumaks kasvõi ainult kord aastas helgust ja imet, jõuluimet.

TRIIN KUUSIK (38),
tiipplaskja, riigiametnik

Meil peeti kodus ikka jõule. Jõuluvana käis mul küll lasteaia ja mina uskusin seda lugu tõsi-meeli. Kodus käisid päkapikud ja jätsid kinke kuuse alla. Koolilapsena hakkasin aga arvama, et keegi teine on tema riietesse pugenud.

Loomulikult on olemas üks päris jõuluvana ja ta elab Lapimaal. Paar nädalat tagasi nägin ma Uuemõisa Rannarootsi kesku-se toidupoes, kuidas jõulumees ühele lapsele kommi pakkus ja ütles veidi eemal seisvale emale, et tule võta sina ka.

Mina kingiksin jõuluvanale ühe hea habemekamm, sellega saaks ta oma habemepuhmaka eest hoolt kanda. Hakkab nüüd pihta ja järgmiseks jõuluks on tiir peale tehtud. Ja siis jälle otsast peale.

TÕNIS SIIR (64),
Läänemaa haigla arst

Jõulud on valguse ja rõõmu püha.

Jõuluvanale tahaksin kinkida meeldiva õhtupooliku meeldiva inimeste seltsis.

Viimastel aastatel pole jõuluvana külas enam käinud, kodus

pole enam väikseid lapsi ka. Ma ootan, et jõuluvana käikski kõigepealt väikeste laste juures.

Ise olen pärit Kuusalust ja jõuluõhtuti käisime ikka kalmistul ja Kuusalu kirikus küünlaid süütamas. Seal oli õpetajaks siis Eduard Salumäe.

Seda mäletan selgesti, et jõuluvana oli sinise kuuega. Kooliajal tulid punase kuuega näärivanad ja ega ma siis neid enam nii väga uskunudki.

PIIP JA TUUT EHK HAIDE MÄNNAMÄE (54) JA TOOMAS TROSS (58)

Toomas: Jõulud on eriline aeg

Haide: Jõulukuu esinemisprogramm klounidena on meil väga tihe. Jõululaupäeva õhtul jõuame õnneks tundi, et nüüd on rahul.

Toomas: Tänavu on meil viimane etendus 22. detsembril ja siis algab perekeskne jõulurahu. Kodus me ei ole Piip ja Tuut, vaid ikka Haide ja Toomas. Lapsed muidugi ka.

Haide: Enne kooli ma muidugi uskusin jõuluvana. Aga ega ma teda õieti ei näinudki. Ma olen pärit Kohtla-Järvelt ja koolis käis ikka näärivana. Aga päkapikke uskusin ma pikka aega.

Toomas: Mina olen Tallinna poiss. Meil peeti kodus jõule väga vaikset. Küünlad muidugi põlesid kuuse peal ja oh üllatust, kui kingikott oli äkki korteri ukse taha ilmunud.

Haide: Meil oli jälle nii, et istusime kogu perega toas ja äkki helises uksekell. Ukse taga oli suur kingituste kott. Hiljem sain aru, et see koti tulek oli kokkulepe mõne lahke naabriga.

Toomas: Jõuluvana ootus oli ikka väga rõõmus ja erutav. Luuletused olid mul alati peas.

Haide: Mulle on ka eelkõige meelde jäänud ootus ja ärevus, kuigi ta kodus mul ju ei käinudki. Lasteaia käis küll. Kingikott kodu ukse taga tuli ikka välja lunastada.

Toomas: Suurim tänu kinkijale on see, kui kingisaaja oma kingist siirast rõõmu tunneb.

Haide: Täiesti nõus, aga mulle meeldiks talle kinkida veel mõni uus eesti lasteraamat. Tänavu näiteks Kadri Hinrikuse „Taks ja dogi”. Jõuluvana läheb Lapimaale ning loeb seda jõulumemmel ja päkapikkudele ette.

ITI AEDMA (7),
Haapsalu linna algkooli
1. klassi õpilane

Jõuluvana tuleb varsti ja koolis me esinema talle. Praegu harjutame. Kodus käivad mul aga päkapikud. Täna hommikul sain lausa kaks kommi. Mul on aknalaua minu väikesed saapakased. Sinna mahub tegelikult keskmise suurusega kivi. Mina ise ei ole päkapikke näinud, issi nägi, kui läksime neid jahtima. Nad olid pörandavaibale komme pudistanud.

Jõuluvana elab väga kauge. Põhjanabal. Päriselt ei ole jõuluvana olemas. Keegi lihtsalt mängib teda. Suured inimesed oskavad lihtsalt väga hästi riietuda, et nad näeksid päris jõuluvana moodi välja. Emme ütles mulle, kui olin kuueaastane.

Mul oli umbes kümnesenti-meetrine dinosauruse kuju, aga see kadus ära. Ma loodan, et jõuluvana toob uue. Jõuluvanale kingiksin neli piparkooki.

OLAVI SEISONEN (42),
Haapsalu linnaapea

Jõuluvana elab Lapimaal. On üks jõulumees, kes hoolitseb kõigi laste ja ka kõigi täiskasvanud laste eest.

Ma olen Raplamaa poiss. Lapsepõlv möödus Hagudis. Koolis käies tekkisid kahtlused, eriti onu Vahuri puhul. Alati, kui jõulumees uksest sisse tuli, oli Vahur kuhugi kadunud. Ükskord märkasid teda aga Suzuki minibussi juures riideid vahetamas. Muinasjutt sai otsa. Usklik ma ei ole, kirikus käin harva. Jõuluõhtuti oleme suguvõsaaga alati Hagudi kodus olnud. Nii ka tänavu.

Jõuluvanale tahaksin kinkida aga hea, suure ja korraliku termosetäie teed, sest tal on sel õhtul pikk maa läbi käia.

UKU SUISELP (16),
10. klassi õpilane

Ohhoo! Lapimaal on jõuluvana kodu. Ma arvan, et suurim kingitus talle oleks meie suur rõõm jõuluõhtust. Mina haaraksin sülle karmoška ja mängiksin talle „Jaaniussikeste marssi”. Vahva lugu. Esmakordselt kuulsin seda rahvamuusik Siim Sarve esituses.

Küsitles **AIVO PALJASMAA**

KEELETARK

Enne komme ehk Millised olid päkapikud varem

Jõulud ilma päkapikkudeta ei ole justkui õiged jõulud. Ent päkapikud pole alati olnud punaste mütsidega armsad jõuluvana abilised, kes pimeduse saabudes aktiivseks muutuvad ja sussi sisse komme toovad. Päkapikkude esivanemad on olnud pisut pahurad, kergesti solvuvad ja ettearvamatud.

Milliseid üldistusi saab päkapikkude kohta teha lasteajakirja Täheke põhjal? Loomulikult on päkapikk väikest kasvu, nagu Eno Raud on kirjutanud, siis „umbes pika päka jagu pikk”. Kai Vasa-mäe Täheke loos (1985) sagivad põldlasuurused põialpoised, päkapikkused päkapikud ja põlvkõrgused härjapõlvlasted. Sõna „päkk” ise on mitmetähenduslik: murdekeeles tähendab see ka põialt, näiteks „Latsen mul ka olli päkk suun” (Nõo).

KAIRE REILAN

Päkapikkude esivanemate hulka kuuluvad mitmed folkloorist tuntud tegelased. Nende sugulased on samuti näiteks trollid. Rahvaluuleteadlane Matthias Johann Eisen on märkinud, et eestlased ei ole teinud selget vahet kääbuste, maa-aluste ja maahaldjate vahel. Lõuna-Eestis ja Saaremaal on kääbuseid kutsutud härjapõlvlasteks. Keeleteadlane Johannes Aavik soovitas härjapõlvlaste asemel kasutada sõna „kääbus”.

Meile tuttav jõulupäkapikk kujunes Eestis välja 20. sajandi teisel poolel, mil ta hakkas toimetama jõuluvana abiliseks. Seda kinnitavad ajakirjas Täheke ilmunud lood ja illustatsioonid päkapikkudest. Venda Sõlesep nimega küll päkapikke oma muinasjuttus nääripoisteks (1967), kel „enne nääripihi käed-jalad kibe-

dasti tööd-tegemist täis”. 1960.–1970. aastatel figureerisid päkapikud Tähekeses harva ja peamiselt taustajõuna: nad pakkisid kinke või lugesid kirju. Tiia Soasepp kirjutas (1984), kuidas päkapikud „seavad voore korda” ja „seovad pakkidele ümber hõbekarda”. Eno Raua „Nääripäkapikus” (1968) hoolitsevad nad metsloomade ja lindude eest.

Päkapikud käisid küll piilumas, näiteks Leelo Tungla luuletuses (1978): „Neli tundi kellad / keerasin kõik ette. / Sellest teada saada / päkapikk võis täna”. Ent neis lugudes ei poetata sussi sisse veel komme. Pöördepunkt saabub 1980. aastatel. Tänapäevale mõjub ehk isegi pisut raputavalt Kaie Ilvese jutt „Uus päkapikk” (1987), milles tüdruk küll usub päkapikkudesse, kuigi teab,

et kommi paneb sussi sisse ema, keda ta on ise seda tegemas näinud. Nii ausalt päkapikulugudes enam üldiselt ei kirjutata. Pigem ikka nõnda, nagu Milvi Panga luuletuses (1992): „Igal hommi-kul sussi seest leida / võib midagi põnevat.” Kuid ka Kaie Ilvese loos jääb võlumaailm alles, sest väike Maarja nendib: „Ta ju teadis, et õiged päkapikud ennast nii kergesti ei näita.”

1990. aastatest muutuvad päkapikud Täheke joulunumbrite lahutamatuks osaks. Neid kohtab nii piltidel kui ka lugudes ning järjest tavalisemaks saab kingitust ja komme toov päkapikk.

Ajad on muutunud, koos nendega ka päkapikurahvas. Salapärase jõuluootuse õhustikku loovad nad aga jätkuvalt.

MONIKA UNDO

Slawomira Borowska-Peterson näitab, et Toruüni piparkooki tehakse tuleb vorm korralikult õlitada.

MUU MAA KOMBED

Poola jõulud – paast ja piparkoogid

Poola jõulutradsioonides on adventiaeg paastuaeg, mil magusa ja muu toiduga ei liialdata. Seda rikkalikum on aga jõululaud, kust ei tohi puududa piparkoogid.

KAIRE REILJAN
kaire@le.ee

Jõulude eel Haapsalu lasteraamatukogus Poola jõulukombeid ja Toruüni piparkooke tutvustamas käinud Poola saatkonna avaliku ja kultuuridiplomaatia vanemspetsialist Slawomira Borowska-Peterson tundis end raamatukogu piparkoogikambris väga koduselt.

„Tala külge riputatud kuuseoksid on väga poolalik jõulukomme,” ütles Borowska-Peterson. Okste asemel võidakse lae alla tõsta ka tagurpidi kuusk. Selle külge riputatakse omatehtud piparkooke, apelsinilõike ja Kreeka pähkleid, just nagu raamatukogu piparkoogikambris. Kreeka pähkleid mähiti veel hõbepaberisse, nii sädelesid need küünlavalguses imekaunilt.

Ettevalmistused

Katoliiklikus Poolas ei möödu adventiaeg suure söömise tähe all, see on hoopis paastuaeg. Erand on 6. detsember, nigula- ehk Püha Nikolausi päev. Jõuluvana eelkäija, helde ja lahke piiskop Nikolaus jagas vaestele kingitusi.

Poola lastel päkapikud ei käi. Küll aga tuleb nigulapäevaks toad koristada ja kõige pikema säärega saapad hoolikalt viksituks uksesse ette ritta sättida. Kui saapad on korralikult viksitud, topitakse need ääreni täis mänguasju, mandariine ja komme. „Siis sööme kõik saabastes olnu ära,” ütles Borowska-Peterson.

Adventiaja kombes on Poolas täpselt paigas: igal pühapäeval tehakse üks kindel asi. Esimesel pühapäeval jätab ingel kirja, kus annab vihjeid, mida võiks järgmisel nädalatel paremini teha. „Näiteks kirjutab, et mulle tundub, et sul on arenguruumi matemaatikas või kallis ema, leia rohkem aega oma lastega tegelemiseks,” tõi Borowska-Peterson näiteid.

Teisel nädalal mõeldakse lähedastele ja küpsetatakse piparkooke, kolmandal saadetakse jõulukaarte ja kirjutatakse kiri jõuluvanale. Pühapäeviti käiakse varahommikul jumalateenistusel, mida nimetatakse Rorate missaks.

Esimest tähte oodates

Jõululaupäeva õhtusöögiks valmistatakse terve päeva. Borowska-Petersoni sõnul pannakse jõululauale esmalt veidi heinu ja nende peale säravvalge laualina. Hein sümboliseerib Jeesuslapse sündi laudas ning valge lina Neitsi Maarja rätti, kuhu ta vastsündinu mässis.

Jõululaual kaetakse alati üks koht lisaks. Tühi taldrik on mõeldud lähedaste hingede, kes jõulude ajal meie sekka tulevad. Sellepärast on ka kombeks enne istumist käega õrnalt üle toolipõhja pühkida, sest seal võib istuda mõni hing.

Sümboolselt jäetakse koht ka jõululapsele; sinna pannakse samuti istuma ootamatu külaline. Kui jõululaupäeval koputab uksele kodutu, siis on Borowska-Petersoni sõnul kombekas ta sisse lasta ja kohelda kui kõige auväärsemat külalist.

Esimesena asetatakse jõululauale veest ja jahust tehtud õhuke, kristlike stseenidega jõuluvahvel. Kui pereisa on ette lugenud jõuluevangeliumi, murrab igaüks vahvli ja jagab seda pere liikmetega. „Soovime üksteisele head ja vabandame selle eest, mis sai valesti tehtud,” rääkis Borowska-Peterson.

Jõululauda istutakse siis, kui esimene täht on taevasse ilmunud. Borowska-Petersoni sõnul on jõululaupäeval laual veel paasturoad. „Aga see-eest on neid 12,” ütles ta. Peamine jõuluroog on Poolas karpkala. „Aga laual on veel borš ja pirogi [keedetud, pelmeene meenutavad pirukad – toim.], kapsas, kutia [rosinate ja

meega magustoit – toim.], mitmesugused kompotid, kõige lõpuks piparkook, mandariin ja kuivatatud õunad,” loetles ta.

Kingitused antakse enamasti üle jõululaupäeval ja tavapäraselt visatakse kingikott aknast sisse. Jõuludõhtu traditsioonide hulka kuulub ka jõululaulude laulmine – neid lauldakse kodus, aga käiakse laulmas ka ukse tagant ukse taha.

Keskööl lähevad kõik kirikusse, kus on karjaste missa. „Seal kuulutatakse rõõmusõnumit, et jõulud algavad,” ütles Borowska-Peterson. Jõulupühad tähendavad Poolas nagu meilgi suurt söömist, nii et laud on lookas. Nüüd tuuakse lauale ka liha.

Kuulsad piparkoogid

Poolas on au sees piparkookide valmistamine ja kõige kuulsamad on Borowska-Petersoni sõnul Toruüni piparkoogid. „Kui räägitakse, mis on Poolas kõige parem, siis need on Gdanskis kulatikkidega viin, maailma ilusaimad Krakówi neiud, kõige maitsavam Toruüni praanik ja käsitsi tehtud Varssavi king,” loetles ta.

Toruüni piparkooke proovinud eestlasele meenutavad need küll rohkem praanikuid. Maiuse juured ulatuvad juba keskaega, kui mungad piparkookide küpsetamist mõnda aega seisma ehk retsept on trükitud 1767. aastal Częstochowas, kus asub kuulus Jasna Góra klooster.

Piparkoogitainasse pannakse mett, kange viina või piiritust, vürtse, ingverit, nelki, kaneele, muskaatpähklit, kardemoni, aniisi, riivitud sidrunit ja muidugi jahu. Tainas peab enne küpsetamist mõnda aega seisma ehk, nagu poolakad ütlevad, lamama.

Toruüni piparkooke vormitakse nii, et tainas surutakse puuklotsi uuristatud vormi, mille põhjas on reljefne kaunistus. Et tainas vormi kinni ei jääks ja

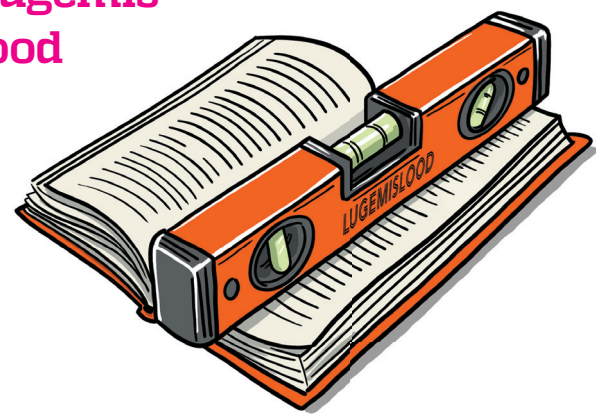

Tainas tuleb korralikult vormi suruda...

...ja pärast kujutis noaga väljaloigata.

Lugemislood

Raamatu lõhn

seenesest imelik, et raamatu lõhn ei ole Lugemisloodis kunagi jutuks tulnud. Ei tulnuks vist nüüdki, kui Haapsalu pearaamatukoguhoidja Janne Tenson poleks välja otsinud Mathura tõlgitud luulekogu.

Õhuke vihik ingliskeelseid värsse oli nii minimalistlikult kaunis, et tegin midagi ebaharilikku. Või vähemasti midagi sellist, mida ma avalikus kohas ilmaski ei tee, salaja aga küll: ma nuusutasin raamatut.

Tenson tegi selle peale suured silmad. Talle tuli ette nägu, nagu oleks ta millegagi vahele jäänud. Või... Igatahes oli ilmes midagi niisugust, et küsisin, kas tema raamatuid ei nuusuta.

„Nuusutan ikka!” hüüatas Tenson kergendusega. Nagu oleks ta üles tunnistanud midagi piinlikku, mis tegelikult – nagu selgus – piinlik ei olnudki. Sest ma ei kujuta ette raamatusõpra, andunud lugejat, kes raamatuid ei nuusutaks. Aga muidugi ei räägi me sellest. Isegi omakeskis mitte. See on hästi varjatud saladus, mida häbeneme.

„Usun, et raamatuid nuusutavad kõik, kes loevad,” sõnab Tenson. Ja miks nad ei peaks.

Vanad raamatud lõhnavad tolmuga ja mälestuste järele, lugejate lugematute hingetõmmete ja raamaturiiulite koitanud puidu järele. Uued raamatud, mida keegi pole veel avanud, lõhnavad paberi, trükkivärvi ja liimi järele, oma neitsilikult intensiivsusega lõõb see ninna. Uued raamatud lõhnavad toore kannatamatuse ja tuleviku järele, kõik on veel ees.

Ja siis on nood kolmandad. Need, millest esimese lugeja ootuse ärevus on juba lahtunud ja kopitanud riulite järele hõnguv unustus pole veel võtnud maad. Juba mõne lugeja käest läbi käinud, on neis veel piisavalt väge ja võimu. Neil on täiesti teistsugune lõhn.

Just nii lõhnas Mathura luulekogu ja just sellised meeldivad Tensonile kõige rohkem. Ta mäletab end lapsena nuusutamas Egmonti kirjastuse suuri värvilisi Disney sugemetega pildiraamatuid, mida ta kaenla all Haapsalu lasteraamatukogust koju tassis. „Valisin raamatuid ju kaane järgi,” ütleb ta.

Kõlaks taas nagu ülestunnistus. Et kaane järgi valida oleks nagu kerglane. Aga Edgar Valter? Või Siima Škop? Kõik need põlvkonnad lapsi, kes on Valteri või Škopi illustreeritud lugudega üles kasvanud ega kujuta ette, et keegi võiks joonistada veel ilusama Lumivalgekese või veel muhedama Poku?

Tuleb välja, et lugejaid saadab tihti raamatuhäbi. Raamatukoguhoidjana paki lugejale koju viinud (jah, selline asi on täiesti olemas – annad teada ja tuuakse koju), on

Tenson ikka ja jälle adunud, kuidas lugeja kohkub. Et jessuke, teine inimene ning veel peen ja haritud raamatukoguhoidja näeb, mida ta loeb. Ja kukubki lugeja vabandama. Et miks just selline valik. Nagu oleks naistekates või krimkades midagi taunimisväärset. Nagu tohiks ontlik inimene neid ainult salaja, taskulambi valgel teki all lugeda.

Tenson on märganud, et lugemine võib olla nii isiklik asi, et ei sõanda iga kord küsida, mis raamatuid keegi loeb. Ise neelab ta, muide, suure huviga krimkasid, eriti huvitavad teda aga sarimõrtsukad. „Krimi väljamõeldisena on kütkestav, aga Loone Otsa „Kuulsad naismõrvarid” on paeluvam,” ütleb ta.

Egmonti klants-Disney vahetas omal ajal välja välja Lindgren, aga siis tuli plaksti Nabokov. „Lolitat” luges Tenson ikka ja jälle üle, et mõista, mis peategelast kannustab. „Teismelise minu katse midagi lahti mõtestada, aga ma pole suutnud,” ütleb ta. Ühel heal päeval vahetasid „Lolita” välja krimkad ja sarimõrtsukad.

Laias laastus on igaks eluetapiks ise raamat, ise kirjanik. Mitte ainuke, aga teatava määrga, igaühele oma. Aga on ka universaalseid. Kui kedagi sellist soovitada, siis oleks see Tõnu Õnnpalu. „Õnnepalu suudab igaüht igal ajal rahustada,” ütleb Tenson.

Ja mis peaasi – ei pea häbenema, kui keegi küsib, mida loed. Selle tõdemusega tõmbabki Lugemislood aasta otsad kokku. Lugemiseni!

KAIE ILVES

Janne Tenson.

JUHAN HEPNER

Jõulumuinasjutud

AIDI VALLIK
info@le.ee

Ükskord ammu-ammu, umbes kolmekümne aasta eest värvisin keset ööd korvitäit männikabisid kuldseks. Pintsliga, üks haaval ja väga hoolikalt. Värvisin ja asetasin laialilaotatud ajalehtedele kuivama. Mul oli plaan neile veel enne hommikut, kui nad ära on kuivanud, niidid külge panna ja riputada köögis ja elutoas igale poole: kardinapuudele, piltide servadesse, paljudesse vaasidesse topitud kuuseokste külge. Neid, mis ilma niitideta, laotada lihtsalt vabas vormis või kuhjata riiuliservadele, vana-de topehtakende vahedesse ja üldse kõikjale, kuhu võimalik. Sest järgmisel päeval pidi olema esimene advent ja algama põnev pakapikuaeg.

See mu ettevalmistustöö toimus loomulikult öösel, sest siis mu paariaastane laps magas ja sain rahunud meisterdada. Mind innustas rõõmus kujutluspilt tema hommikusest üllatunud ja õnnelikust näost, kui ta kogu seda ilu näeb ja avastab veel pealekauba, et pakapikud on öösel peale kogu selle ilu loomise talle ka jõuluoootusaja esimesed kommid sussi sisse toonud. Ilmselt kõik täpselt nii läkski, kui olin hommikuks pärast kogu seda maalimist, meisterdamist, kuivatamist ja kaunistamist väsimusest nii tüma, et lapse reaktsioon mulle mällu enam ei salvestunud.

Ometi elavad mu peas tema-ge seotud igasugused teised jõulumälestused. Näiteks see, kuidas ta umbes kolmeaastasena Haapsalu kultuurimaja jõuluetendusel tundis nii suurt põnevust, et keel-

dus toolil või süles istumast ning lidus ikka ja jälle mängulavale näitlejatele jalgu, et toimuvat vahetult uurida.

Või see, kuidas ta esimest korda jõuluvana nägi. Ta oli siis aasta ja kümme kuud vana, kõndimine oli veel ebakindel, aga see-eest oskas ta juba märkimisväärselt hästi rääkida ning olin temaga läinud Palivere aleviku suure kuuse juurde, kus oli lastele mingi väliüritus ja pidi ka jõuluvana tulema. Jõuluvana tulles tõstsin oma pisikese putuka igaks juhuks sülle, et äkki muidu ta kardab, kuid tema uuris jõuluvana väga süvenenult ja väga rahulikult ning teatas mulle siis otsusele jõudnult: „Näe, emme, jõuluvana! Habe nii pikk – on vist tädi!”

Järgnevaist aastaist on mul meeles veel need esimese adventi eelsed metsaskäigud koos igal aastal natuke suuremaks kasvava tütrega. Küll tõime seal rohelist sammalt, küll halle puuha-bemeid ja muid samblikke, küll põnevaid puujuurepussakaid, küll vahvalt harunenud oksakesi. Kodus värvisime oksad valge värviga üle ning sellest kõigest said fantaasiarikkad ja muinasjutulised jõulukaunistused kõigil mu tütre lapsepõlveaastatel.

See oli muidugi juba uue aja märk, see adventi-aeg üldse – et jõuludekoratsioonid ja suured linnakuused pandi avalikus ruumis üles juba kuu aega enne jõululaupäeva ja poodide müügisaalides hakkasid järelejätmatult kõlama jõululaulud, nii et kui jõulud ise kord kätte jõudsid, olid kõik juba sellest natukene tüdinenud.

Samas tundus mulle algusest peale, et on väga mõistlik see jõuluoootusaja kombestik omaks võtta, sest nii jagub kõiki toredaid kellasisid, viilesid ja tulesid palju kauemaks kui jõululaupäevast

kolmekuningani. Sest ei ole mõtet salata – meie kliimas on novembri lõpust alates vähemalt jaanuari lõpuni igal pool pime, lükan ja sünge nagu ühes eriti koledas kohas, eriti lumeta ajal. Igasugused välja riputatud tuled ja tulesed, üürgavad tehisejõuluvana või koibi liigutavad helendavad jõulukitkesed, samuti kodusesse üles seatud ise tehtud või kaubandusest hangitud, looduslikest või tehismaterjalidest kaunistused teevad seda pilti palju rõõmsamaks ja stimuleerivad meie kärbuma hakkavaid meeli.

Seda igavest hämarust ja pimedust, halli taevast, musta maad, pori ja lõrtsi on palju lihtsam meelekindlalt taluda, kui silm midagi toredat ja helendavat näeb või kõrv midagi rõõmsat ja kaunist kuuleb. Kiidan ja tänan südamest kõiki neid inimesi, kes on samuti oma katuseräädastele, aiapuudele ja hekkidele laotanud värvilised või helendavad jõulutuleketid – tänu neile ei suuda pimedus valla päästa kõiki kolle, kes muidu võiksid peale tungida ja meid

elusalt õgida. Tänu neile on lootust vastu pidada, kuni me ükskord päikesevalguse tagasi saame.

Minu lapsepõlves oli see aeg palju masendavam. Ei mingeid tulukesi õuedes, ka mitte enamikus kodudes, sest adventiaja kohta isegi ei teatud, et selline asi on olemas. Jõulud just nagu olid, aga ei olnud ka, sest olid levinud teadmise järgi ära keelatud. Hiljem küll paljud hakkasid suure suuga rääkima, kuidas nende kodudes läbi terve nõukaaja ikkagi jõule tähistati, aga arvan, et enamikul juhtudest nad kas luiskasid või oli nende kodune jõulude tähistamine maskeeritud mõneks muuks pereürituseks.

Meil oli 24. detsembril nimelt vanaisa sünnipäev ja just nii pidimegi ütlema, kui keegi pereväline isik küsimusi esitama hakkab. Jõulupuud oli toas, ehitatud ja küünlatuledest säramas. Kingitusi me igaks juhaks küll

enne eelmise sajandi kaheksakümne aastate lõppu sel päeval ei saanud, nendega pidi näärideni ootama. Sest lapsed koolis ju omavahel ikka räägivad ja nii võis jutt kodusest jõulude tähistamisest küla peale hulkuma minna ning otsaga jõuda ei tea kuhu. Pealegi oli nädala sisse sattunud 24. detsember kõigile tavaline tööpäev ning juba see asjaolu ise tegi õhtuse laua ümber kogunemise keeruliseks. Aga minu vanaema vaaritas juba hommikust saadik, osa asju oli tal tehtud juba eelmisel päeval ning et keegi ta perest ei elanud kaugel, said kõik ikkagi õhtul kokku tulla.

Muidugi pani vanaema mu pidusöögi heaks enda juures köögis tööle, ja oi, kuidas ma seda kama-

damist vihkasin. Ruttu-ruttu, kibekiiresti, otsekohe tuli morss valmis segada ja kannudega laua peale viia, tosinale inimesele laud katta, marineeritud seened ja kõrvitsad purkidest välja klaaskaussidesse kallata, sült vormidest taldrikutele kummutada, otsida välja lihavaagen ja kapsanõu, leida üles kuhugi kapi tagumistesse sfääridesse kadunud rosolje- ja kartulisalatikaussid, pühkida puhta köögirätikuga üle kapist võetud taldrikud ja klaasid, lõigata leiba, kringlit ja suurt porgandipirukat, mis oli meie pere jõuluklassika.

Õnneks sain poole sellest ajast olla köögist eemal elutoas, kuhu suur laud, mida katma pidin, oli lahti tõmmatud ja kus klassikalises nõukaegses tervet seina katvas kõrgläikiga sektsioonkapis, mis-

KAREL RAHU

2 X SHUTTERSTOCK.COM

olidki peidus nõud, mida pidin välja otsima, laua peale panema ja kõõki vanaema käte viima. Elutoas oli kõõgiga võrreldes väga rahulik. Auru oli samuti vähem. Ja vanaisa kabineti uks sinna oli avatud ning sealt kostis Ameerika Hääle üle kantud jõuluõhtu eestikeelne jumalateenistus kusagilt kauge võõra maa kirikust ning kontsert kas enne või pärast seda. Sünnipäevalaps istus oma kabinetis ja kuulas raadiot. Tema ülesanded olid juba aegsasti enne kogu kõõgimelu puhkemist täidetud: kuusk oli metsast toodud, üles pandud ja ehitatud, ahjud olid köetud, pliidi- puud varuga lõhutud ja toodud, küülikud olid lihaks tehtud. Kõik oli, nagu olema peab.

Ja pealegi, ainult enesetapja oleks vabatahtlikult kõõki sisenenud, kui mu vanaema seal parasjagu toiduaaurudes ja pliidikuumuses oma vabariigiaegse kodumajanduskooli haridusega ringi möllas. Tema raadiot ei kuulanud. Ega sealt olnudki midagi kuulata. Eesti raadios polnud mingit jõuluprogrammi, ei pidanudki olema, ei tohtinudki olla, ja võõramaiseid kanaleid ta ei kruttnud. Kogu tema energia oli ülimalt keskendunud liha küpsetamisele ja kartulite keetmisele, kapsaste hautamisele ja sellele, kas kartulisalat on veel liiga mage või aitab juba küll. Riideid vahetama jõudis ta pliidi äärest alles siis, kui esimesed külalised uksest sisse astusid.

Need meie vanaisa sünnipäevad kulgesid alati meeleolukalt ja kõva naeruga, sest laua ääres istus naljamehi palju. Lapsed maandusid millalgi õhtu teisel poolel aga sagedasti laua alla, kus sai tädisid jalast kõdistada, laudlina varjus mürada ja kus väiksemad võisid lõpuks väsimusest rahulikult uinuda, ilma et miski oleks neid või nemad kedagi seganud. Millalgi öösel tõsteti nad selga või pakiti kelkudele ja viidi koju ära.

Minu tütre lapsepõlves käis seal vanaema juures jõuluõhtul muidugi juba ka jõulu-

vana. Maa-ilmakord oli taastatud ja jõulud jälle lõpuni jõuludeks saanud. Aga lõpuks läks mu tütreaga nii, nagu kõigil lastel läheb: nad saavad suureks. Tuleb jõuluaeg, kus ta ei viitsi enam sinuga advendi eel metsa tulla ega koos meisterdada. Tuleb aeg, kus ta vaatab jõulukaunistusi toas leige pilguga ja küsib: „Kas ma ikka veel pean jõuluvana kirja kirjutama, mis ma jõuludeks tahan, või piisab sellest, kui ma teile lihtsalt ütlen?”

O o jaa, aga veel enne seda, millalgi algklassides käimise ajal tuleb see hetk, kus ta tuleb koolist, nagu tõsine ja murelik, vaata et nutuvõru ümber suu, ja räägib sulle, et jõuluvana ei ole olemas. Sa näed, kui raske on lapse hing sellest muinasjutu murdumisest. Käed langevad abitult rüppe ja sul on valus koos temaga. Aga minul siinkohal vedas ja ma olin leidlik. Mul oli olukorra lahendamiseks trumpkaart: tema klassioe Liisa isa. Mu laps teadis, et olin Liisa isa kutsunud mõnel korral oma koolilastele aasta viimasel klassiõhtul jõuluvanaaks. Ja ta oli minuga isegi sellel klassiõhtul kaasas olnud, et ma teda, umbes seitsmeaastast, õhtul mitmeks tunniks ükski koju jätma ei peaks.

„Kuidas ei ole jõuluvana olemas? Liisa isa on ju jõuluvana. Sa ise nägid ju!”

Üllatus. Siis umbusk („See pole ju päris!”), mis meie vestluse jook-sul järjest enam hajus. Nojah, nii nagu mõni mees töötab bussijuhina ja mõni ehitajana, nii töötab mõni mees talvel jõuluvana – see on aus amet nagu iga teinegi! Ja jutustus kaugest põhjamaast, päkapikkudest ja põhjapõtradega tulemisest käib selle juurde sellepärast, et see teeb inimesed rõõmsaks. Kalamehed ka

räägivad, milliseid purakaid nad on püüdnud – see käib asja juurde. Advokaat si järele räägib kohtus, et see või too pätt on ilmsüütu nagu vastsündinud laps või vähemalt oli tal raske lapsepõlv ja maailm on ta murdnud. See kõik käib ametiga kaasas! Lõpuks olid lapse silmad jälle selged ja säravad. Traagika oli kadunud. Ta oli valmis leppima, et elu on, nagu on ja et jõulud ei ole mitte üleni üks muinasjutu maa peale tulemine, vaid et me, inimesed, ise muudame selle muinasjutuks. Sest nii on rõõmu rohkem ja hingel õdusam.

Aga muidugi niimoodi see jõulumuinasjutust väljakasvamine algabki. Ja sedamööda, kuidas muutuvad jõulude suhtes leigemaks järjest vanemaks saavad lapsed, muutuvad nende vanemadki ükskõiksemaks igasugu jõulu-tilulilude suhtes. Tähelepanu suundub muinasjutu loomiselt argiste hüvede loomisele: kuidas pühadeks kodus suurpuhastust teha, mida kellelegi kinkida, kust neid asju hankida, millal võiks sülti keeta ja kas üldse keeta, kui sööjaid ei ole, või kus poes on head lahtise koorega mandariinid ja kas hautame kapsad ise või ostame purgiga. Ja et mida praegusele veel lauale panna. Mis päeval võiks sõita külla tädile ja mis päeval onupojale, ja kuidas meie eelarve kogu selle pühade-tralliga toime tuleb, et jaanuari alguses arved ka makstud saaksid. Lummus hajub, muinasjutt on lõpuni lõhutud. Ja me ei saa selle vastu mitte kuidagi. Ehk ainult siis, kui ükskord sünnivad lapsed, kellega pühadeks tullakse. Võibolla siis saame vähemalt mõneks ajaks vähemalt tükikese seda muinasjuttu tagasi?

AIDI VALLIK
hobiaednik

49. osa

Vahvad aiajõulupuud

Pea kõigi aiapidajate unistustesse kuulub ka oma aia jõulukuusk, millele pühade puhul tuled peale panna ja mis rõõmutsaks peale aiaomanike pereringi möödakäijate silma, tooks toredat pühadetunnet ka aeda, värava lähedale või aknavaatesse. Imetlen mööda sõites ikka neid õuesid, kus see unistus on teostunud ning kus mööduka kasvuga kuusekesed, elupuud või kadakad uhkeldavad pimeduses oma särava pidukuuuga. See muudab linnad ja alevikud aasta kõige süngemal ajal hoopis rõõmsamaks ja atraktiivsemaks ning tõstab kõigi omade ja võõraste tuju.

Kuid koduaeda sellise jõulupuul valimine ei olegi nii lihtne. Tavaline harilik kuusk kasvab aias juba mõnetistkümnene aastaga viimase piirini, mil teda on veel võimalik mugavalt ehtida. Edasi oleks juba vaja redelit ja veel hiljem tõstukit. Aga et aiapidajad jäävad iga aastaga ikkagi vanemaks, ei ole neist ühel hetkel muidugi enam orava kombel redelil turnijat ja iga aastal tõstukit rentida pole kuigi otstarbekas.

Ideaalne aiajõulupuul on tohiks seega olla eriti kiirekasvuline. Samas ei peaks ta olema liiga aeglane, sest kes see jaksab niimoodi ära oodata, millal puu ehtimiseks sobivasse kõrgusse kasvab. Seepärast võiks vaadata möödumaka kasvukiirusega kuusesortide seast midagi, mis juba ette küllalt suureks istikuks kasvatatud. Siis saame ehtimisrõõmu maitsta palju varem, ja kui sordi kasvutempo on tagasihoidlik, siis saame sedasama kuuse ehtida vahvalt veel paarikümmend aastat, enne kui see meil eest ära kasvab.

Niiuguseid aeglasema kasvuga harilikke kuuski on liikumas päris palju. Minul kasvab näiteks Eesti oma „Luua“, mis on mõistagi aretatud Luual umbes aastal 1980 või sinnakanti. Ta on kääbusordi „Luua Päril“ suurem õde. Või vend. Oma „Luua“ ostsin 2015. aasta kevadel juba 11–12 aastase istikuna, ta oli siis ümber meetri kõrgune. Praeguseks on ta sirgunud mul natukene üle pea, aga on ikka veel sellise keskmise mehe kasvu, nii et ehtimiseks ja jõulutuledega väljavalgustamiseks ideaalne. Ta on väga tihe ja tema okkad on tavalise hariliku kuuse omadest omajagu lühemad. Kasvukuju on tal priske ja koonuseline. Tema kasvukiirus on minu meelest väga adekvaatne, sest kui ta samamoodi jätkab, siis saan teda maapinnal seistes veel järgnevat kümme aastat ehtida ja edasi ajab taburet asja ära. Ja isegi raugaeas saan kas või pikema tokiga talle neid jõulutulesid peale tõsta. Ei midagi üle jõu käivat.

Saamas lähedal kasvab mul veel mitu samalaadset tagasihoidliku kasvuga kuuske, aga need on istutatud palju väiksemate istikutena. Kõige põnevam neist on hetkel minu jaoks „Remontii“, sest tema sai sel aastal esimest korda tuled külge. Tal on kõrgust praegu umbes 1.20 ja tema kasvutempo on veidi kiirem kui „Luual“ (istutasin ta aastal 2017 umbes 50 cm istikuna). Siiski väidab aiakirjandus, et kahemeetriseks kasvab see puu alles umbes kahekümneaastaselt. „Remontiid“ peetakse maailmas üheks paremaks aiajõulupuuks, sest kasvutempo on tal mõistlik ja kuju väga ilus saledapoolne ja kooniline. Kui ta kasvab „Luua-ga“ kõrvuti nagu minul, siis ongi nad koos nagu priske tüdruk ja sale tüdruk, mõlemad ilusad ja head. „Remontii“ ent pole „Luua“ tihedust, tema oksad näevad välja päris tavalise kuuse moodi, kuid on jäigemad ning okkad on mõnevõrra tihedamad ja pikemadki.

Heleroheliste okastega Saksamaalt pärit sort „Emsland“ mul ei kasva, aga on mu soovinimekirjas. Tema kõrguseks lubatakse kümneaastaselt umbes poolteist meetrit, mis tähendab, et ta on kiirem kasvaja kui eelmised kaks. Samas annab see tempo ikkagi umbes kakskümmend aastat, mil võime teda mugavalt kaunistada. Hilisemas keskeaski inimene jõuab teda aeda istutades veel jõulutuled ära näha. Piltidel paistavad tema lühikesed okkad ja võra tihedus sarnanevat „Luua-ga“,

SHUTTERSTOCK.COM

kuid ta on palju saledam. Ühesõnaga, klassikalise kauni jõulupuul proportsioonid. Väga ilus puu.

Eesti aretatajatel on pärit veel kuusk „Räpina“, mida mul samuti endal ei ole. Aga temast olen kuulnud ainult head. Tallegi lubatakse kümne aastaga poolteist meetrit kasvu ja temalgi on ilus tihe koonus. Tõsi, ta on pisut ebakorrapärane. Tema võraoksad ei ole väga ühtlased ja seepärast näeb ta välja nagu natukene sopiline ja muhklik tagurpidi tuutu. Aga minu meelest see teebki asja huvitavamaks.

„Will's Zwerg“, mida samuti peetakse maailmas suurepäraseks valikuks, on minul alles väike ja nooruke – alles umbes 40 cm kõrgune. Aga ta on juba sellisena väga paljutootav. Tema tugevad ja jäigad üsna lühikesed oksad hoiavad kõik nurga all pisut ülespidi ja on hästi tihedalt asetunud. Tema värv on mõnus tummine tumeroheheline, aga kevadel alustavad noored kasvud oma ilmutist helerohelisena, mis maalib puukese tore-dasti kirjaks. Kümneaastaselt on puukese kõrgus 1.20, nii et kasvab ta aeglasemalt kui „Emsland“ ja „Räpina“. Aga jõuab ikkagi ära oodata!

Uhked värvilised noored kasvud on kevaditi hariliku kuuse sordil „Acrocona“ – need on nimelt vaarikapunased. Mais ja juunis on see puu otse imepärase vaatepildi. Kuid „Acrocona“ kasvab kiiremini kui kõik eelnimetatud. Ta saavutab kolm meetrit kõrgust juba umbes kümne aastaga ja kahekümneaastaselt on ta latv pöördumatult käeulatusest väljas. Aga et puu on siiski nii ilus, võiks teda soovitada eakamatele aednikele. Istutamisest paari aasta möödudes saab teda juba jõuludeks ehtida nagu seejärel veel umbes kümme aastat ning edasi on juba pärijate teema, kas nad otsustavad redeli, tõstuki või millelegi muu kasuks. Puu on iga juhul suurepärase.

„Acroconal“ on peale kevadiste punaste kasvude veel omapärane ja huvitav kasvukuju. Ta on koonusjas küll, aga see koonus ei pruugi alati olla korrapärane. Tema oksad on sageli erineva pikkusega ja huvitavalt õieli, just nagu ta lehvitsaks meile, ning tal võib olla mitu latva. Väga põnev ja ilus puu. Ma proovisin kunagi tema käbist seemet külvata – tuli kuusk küll, aga mitte „Acrocona“. Eks ma teadsin ennegi, et sordikuuskede seemnest ei kasva enam sordiomast puud, aga peab ju ikka ise proovima, enne kui uskuma hakata.

Üks väike tore tegelane mu kuuskede platsil on veel lätlaste aretatud „Valentins“. Ta on sale ja tihe, väga lühikeste tihedate okastega koonus, ja tema eripäraks on keerduks oksatipud. Väga vahva! Need turritavad nagu vindi alla keeratult võrast välja. Aga ta kasvab õige aeglaselt – umbes 5 cm aastas. Lätist tasub teda suurema istikuna osta, siis on temast varem rõõmu.

Umbes sama aeglasel on ka pikapeale laiaks koonuseks kasvavad kuused „Ohlendorffii“ ja „Maxwellii“. Mul on nad alles liiga väikesed, et ennast õieti näidata, kuid vast näen ikka kunagi ära. Igatahes tulevikus on mul terve kuuseplats jõulutuledes. Häid jõule!

Lehm Ljudmilla

Tekst Aidi Vallik
Pilt Ott

lastekas

JÕULUD ON KOHAL

JÕULUD ON KOHE PÄRAL JA
KÕIK ME OOTAME VÄRAVAL:
KOHE ON KOHAL!
KUUSEPUU
TOAS ON EHITUD,
ILUS JA SUUR.
KÜÜNLAD PÕLEVAD.
LAPSED ON MAIAD.
JÕULUVANA KÄIB
MAJAST MAJJA,
KÜSIB NII NAGU KOMBEKS ON:
„KAS SIIN MAJAS IKKA
HÄID LAPSI ON?“
MUIDUGI ON! JA HALBU ON KA,
AGA IKKAGI IGAÜKS
KINGI SAAB.

LASTESUDOKU

		4	3		
2					4
	2			4	
	4			6	
1					6
		3	2		

KAKURO

			25	23			13	26
	6	8	11				9	
16					23			
41					22			
		9					13	
15	26					27		
9			13				13	16
41			17					
11				28				
16				9				

VÄÄRT		OLAF URB	SKELETT	KLAHVPILL	KÜSISÕNA	LIIKLUSES OSALEJA	ALATES	5.	NÄHTAVAL ILMUMINE	PAINUTA- TUD KÜLGE- DEGA KARP (MURDES)	JÄRAMA, NÄRIMA	RÕIVA- DETAIL	KÕRGEM	RAADIUM	AMPER	E-KIRI	DAGESTANI ELANIK								
HIIU NAISE PEAKATE				JUURVILI							KURTŠA- TOOVIMUM														
MÜRGINE TAIM								AJALEHT							EESTI VABARIIK										
								STEPIKASS							KAHEKESI										
MISKI ENNE- NÄGEMATU							MILLINE (KÕNEK.)							AUTOMARK											
							TEHISARU							PROUA											
NJUUTON		STRONT- SIUM			JÄRV SAARE- MAAL						ANTILOOP														
		HIIREKLIKK			NÄRILINE						USTAV														
EUROOPA KOMISJON			PALAV						AUDI MUDEL				RAAMATU- KOGU			RIDA									
			VÄRSKE						EESTI HELILOOJA (IN+ NIMI)				VINUKLOOM			EESTI END. MAADLEJA (IN+ NIMI)									
SPIONAAŽ							METALL- PROFIIL							SAMAA- RIUM			JÄRV								
ÜLLATUSHÜÜATUS							EESTI END. NÄITLEJA							KOMMERTS-			HEKTAR								

29. detsember

00:50 Hommik Anuga **02:05** Kutsuge ämmaemand **02:50** Kutsuge ämmaemand **03:37** ERR.ee uudised **06:30** Saaremaal on zoo **07:00** Lumilaane lood **07:30** Osoon. Laevavrakid. Matkaisuutamine. Suur-koovitaja **08:00** Maahommik **08:45** Ühe pere muusika **09:30** Elu parim nali **10:30** Hommik Anuga **11:45** Pisuhänd **13:15** Ringvaatega lõunal **13:35** Pulss **14:00** La Promesa **15:00** Kõik pime **15:45** Südameasi **16:35** Önne 13 **17:05** Pulss **17:30** La Promesa **18:30** Aktuaalne kaamera **18:45** Von Fock **19:30** Aasta tipphetked **20:40** Variparadiis **21:00** Aktuaalne kaamera **21:20** Sport **21:30** Nukuvalitsus **21:50** Konflikt **22:40** Mis valesti, see uuesti **23:40** Rahva oma kaitse 30

00:50 Homse sõda **03:25** Sommerdahl'i mõrvad **05:15** Postimees.ee **06:00** Vösavinkel **06:30** Reporter+ **07:00** 15 küsimust: aastalõpu eri **07:30** Jõulud alpakaformis **09:30** Nunnad hoos **11:30** Alo. Pulmad **12:30** Minu emps on kõvem kokk kui sinu ema **13:35** Meie pere ja muud loomad **14:05** Harry Wild **15:05** Küladetektiivid **16:05** Leyla **17:10** Kellele kuulub su süda? **17:55** Kevad südames **19:00** Reporter **20:00** Unustamatu **21:00** Meg **23:00** Öhtul! Iemmikud 2022 **23:55** McDonald ja Dodds

01:30 Kutsuge McCall **02:25** Meie elu Lapimaal **03:20** 90ndate Eesti hitikunnid **04:15** TV3 uudised **04:45** Puhkus isadega **05:30** Kälimehed **06:30** Võimalik vaid TikTakis **07:00** TV3 uudised **07:30** TV3 uudised **08:00** Ingliite aja laulud **08:45** Turbo **10:35** Lumekuninganna II: Elsa ja Anna uued seiklused **12:25** Üksinda kodus 3 **14:25** Edekabel. Parimad kalad **15:20** Varjatud kuningriik **17:15** Üksinda kodus 4 **19:00** TV3 uudised **20:00** Aastalõpp TikTakis **20:30** 90ndate Eesti hitikunnid **21:30** Meie elu Lapimaal **22:25** Bourne'i pärand

00:00 Glastonbury **01:00** Vivienne Westwood. Jumal, hoia kuningannat! **01:40** Kaamera käib! Vöte!!! **02:10** Uus jõuluvana **03:05** Noored pätid **03:35** Aidas on midagi! **05:16** ERR.ee uudised **07:00** Kirbu-Krants **07:10** Loomade jõululood **08:20** Pörsas Peppa **08:25** Karu Karla **08:30** Pingviin Jasper **08:40** Ella, Oscar ja Huu **08:50** Ideefest **09:00** Pnuud ja sniid **09:30** Muumid ja talvine imedemaa **10:50** Must ja valge koer **10:55** Malvina eeleogia ehk kurblik lauluke nukule. Buratino tegutseb jälle **11:00** Simple Session 25. sünnipäev – BMX tipphetked **11:40** Spordi-aasta tähed **13:10** Spordiaasta tähed **14:25** Eesti muuseumide aastaauninnad **15:05** Vanad ja kobedad **15:20** Jaan Pehk. Me ei laula raha pärast **15:30** Talvelaulud Valgamaal **15:55** Pingviin Jasper **16:00** Önnelik lõpp **17:20** Äpu laul. Maria Soomets **17:25** Kapten Stella **17:28** Kriipsu Juku kodu **17:30** Tigu ja vaal **18:00** Mörr **18:25** Lotte lood **18:55** Hullavad riimid **19:25** Aktuaalne kaamera **19:30** Lapimaa Arktika **20:40** Kitsas king **21:00** Aktuaalne kaamera **21:20** 2025 Aktuaalses kaameras **22:50** Pühapäevalõuna **23:10** Tume paradisi

30. detsember

00:40 Aastavahetus Kinoteatri-ga **01:15** Pisuhänd **02:45** Kõik pime **03:30** Südameasi **04:21** ERR.ee uudised **06:30** Namaste **07:00** Lumilaane lood **07:30** Osoon. Looduskaitsekoerad. Saarmas. Linnusalgad **08:00** Maahommik **08:45** Ühe pere muusika **09:30** Elu parim nali **10:30** Noor pensionär **11:50** Iseoma keskel **12:45** Ristumine peateega **14:00** La Promesa **15:00** Kõik pime **15:45** Südameasi **16:35** Önne 13 **17:05** Pulss **17:30** La Promesa **18:30** Aktuaalne kaamera **18:45** Von Fock **19:30** Aasta tipphetked **20:45** Keelekild **21:00** Aktuaalne kaamera **21:20** Sport **21:30** Intervjuu president Alar Karisega **22:15** Elu ja armastus

01:40 Kuninglike paleede saladused **02:30** Täiuslikud jõulud **04:05** Unustamatu 2025 **04:55** Meie pere ja muud loomad **05:25** Postimees.ee **06:00** Vösavinkel **06:30** Reporter **07:30** Jõulud Alaskal **09:30** Nunnad hoos **11:35** Naabriprika piduköök **12:35** Minu emps on kõvem kokk kui sinu ema **13:35** Meie pere ja muud loomad **14:05** Harry Wild **15:05** Küladetektiivid **16:05** Leyla **17:10** Kellele kuulub su süda? **17:55** Kevad südames **19:00** Reporter **20:00** Unustamatu **21:00** Meg 2: süvik **23:05** Öhtul! Iemmikud 2022

01:00 90ndate Eesti hitikunnid **01:55** Meie elu Lapimaal **02:50** Aastalõpp TikTakis **03:30** Ingliite aja laulud **03:55** TV3 uudised **04:45** Edekabel. Parimad kalad **05:30** Kälimehed **06:30** Võimalik vaid TikTakis **07:00** TV3 uudised **08:00** Ingliite aja laulud **08:40** 90ndate Eesti hitikunnid **09:40** Meie elu Lapimaal **10:35** Padjaklubi **12:10** Papside lahing **14:00** Salalaul **15:25** Kodu **17:05** Üksinda kodus 5 **19:00** TV3 uudised **20:00** Viimne reliikvia **21:55** Vanamees ilma Pörsaussita **22:20** Laudaliürika ehk minu 142 lehma ja 38 kassi **23:20** Reklaamiklubi 2.0 **23:50** Ohtlikud iludused

01:00 Oasis. Knebworth **02:50** Glastonbury **03:45** Norah Jones Londonis **04:51** ERR.ee uudised **07:00** Pips ja Popi **07:05** Pingviin Jasper **07:10** Oodo **07:20** Anna ja sõbrad **07:25** Kriipsu Juku kodu **07:30** Öed **07:35** Kriipsu Juku kodu **07:40** Peetrikese unenägu **08:00** Hullavad riimid **08:30** Hullavad riimid **09:00** Lotte **10:05** Tillu **10:30** Siilipoiss Giuseppe **10:55** Hei, he! Saatest Hei, kelgule! **11:00** Simple Session 25. sünnipäev – Rulasõidu tipphetked **11:35** Eesti filmi- ja teleauninnad **13:00** Eesti filmi- ja teleauninnad **14:20** Pärimusmuusika lõikuspidu. Etnokulp **15:05** Kitsas king **15:25** Esmakordselt. Laura Kalle, Priit Võigemast ja VHK keelpilliorkester **15:30** Pühapäevasoov. Maria Listra ja VHK keelpilliorkester **15:35** Kuidas taltsutada lohet. Talvepühad **16:00** Ainult üks kord aastas **16:50** Pingviin Jasper **17:00** Naksitrallid **18:00** Väike Mörr **18:25** Lotte lood **18:55** Hullavad riimid **19:25** Aktuaalne kaamera **19:30** Shackleton – uskmatu pääsemine **21:00** Aktuaalne kaamera **21:20** Sport **21:30** Intervjuu president Alar Karisega (eesti viipekeeles) **22:10** Christian Dior. Tagasi kaotatud paradisi **23:05** Konflikt **23:55** Oasis Wembleyl

31. detsember

00:15 Võidab see, kellel on kõige hullem mees **01:30** ETV kõige kõigemad **03:30** Noor pensionär **04:50** Kõik pime **05:35** Presidendi kõne **06:05** Suuri näitlejaid: Jan Uuspõld **06:30** Namaste **07:00** Lumilaane lood **07:30** Osoon. Kerli Kõiv – maailmalavadel Eestis metsade keskele **08:00** Maahommik **08:45** Ühe pere muusika **09:30** Elu parim nali **10:30** Mehed ei nuta **11:45** Eesti mäng **12:30** Linnateater. Lõpuks kodus **13:30** Tommy Cash. Espresso Estonia **14:00** Aasta tipphetked **15:10** Eesti Laul 2026. Kuulamine **15:40** See suur, et... Raivo E. Tamm **16:40** Öhtusöök ühele **17:00** Kreisiraadio juubel **18:05** Eesti nüüd siis Vabariik **18:35** Sven Lõhmus. 30 aastat hitte. Lava taga **18:45** Gaute Kivistiku komöödiaõhtu: Loll on raske olla ikka **19:30** Suur aastalõpuviktoriin **21:00** Aktuaalne kaamera **21:10** Önne 13 **21:40** Laulameid laule jälle. Eesti Laul eri **22:10** Huumoriklubi esitleb: Jan Uuspõllu röst **22:55** Aasta täht – SADU **23:25** Telemuna **23:50** Eesti Vabariigi presidendi uusaastatervitus **23:55** Eesti Vabariigi hümn

00:00 McDonald ja Dodds **01:45** Kuninglike paleede saladused **02:35** Roosid jõuludeks **04:15** Unustamatu 2025 **05:05** Postimees.ee **06:00** Vösavinkel **06:30** Reporter **07:30** Röömsaid kuninglike jõule **09:30** Sügis **11:15** Unustamatu 2025 **12:05** Unustamatu 2025 **13:00** Meie aasta Siberis **13:30** Tähtede täht **15:00** Lenna aastalõpukontsert **16:30** Ma ei näinud su häält **17:30** Mida tegelikult tõi 2025? **18:00** Aastavahetuse Teleõhtu **19:00** HO–HO–HOROSKOOP **20:00** Aastavahetuse teleõhtu **20:30** Saateapsud **21:00** Aastavahetuse teleõhtu **21:30** Kelle suu suitseb? Aastavahetuse erisaade – rääkimata lood **22:00** Aastavahetuse teleõhtu Vabaduse väljakult **23:50** Eesti vabariigi presidendi uusaastatervitus

01:25 Padjaklubi **03:05** Reklaamiklubi 2.0 **03:35** Aastalõpp TikTakis **03:50** TV3 uudised **04:40** Laudaliürika ehk minu 142 lehma ja 38 kassi **05:30** Kälimehed **06:30** Võimalik vaid TikTakis **07:00** TV3 uudised **08:00** Ingliite aja laulud **08:15** Isa Frimas **08:45** Kruudid **10:35** Maskis laulja: Parimad palad **11:50** Papside lahing 2 **13:45** Jääaeg: Kookupõrge **15:40** Vana klaver ehk Suusabaasis on tantsupidu **19:00** Mida toob aasta 2026? **20:30** Märgetud Eestis. Aastalõputrall **21:30** See aasta Juku kodu **22:30** Rooside sõda: Nägu vs Mask **23:30** Suur lotokolmapäev **23:50** Eesti vabariigi presidendi uusaastatervitus

01:20 Püha öö **02:50** Eesti teatri auhinnad **04:51** ERR.ee uudised **07:00** Naksitrallid **08:00** Lohe Zog **08:28** Ott Lepland. Jäädagi nii **08:30** Lumemees **09:00** Lotte ja kuukivi saladus **10:10** Kärbes Jaagu saunalaul **10:15** Lood pildi seest **10:55** Elukoor. XXVIII laulupidu **11:00** Eesti mäng **11:35** Miks ka mitte. Urmas Kibuspuu, Jüri Krjukov **12:00** Eesti mäng **12:35** Aga miks ka mitte. Kuldne Trio **13:05** Eesti mäng **13:35** Pet Shop Boys Kopenhaagenis **15:30** Tillu **15:55** Merd kuuleksin aina. Nele-Liis Vaiksoo **15:57** Äpu laul. Maria Soomets **16:00** Burattino **17:45** Pidupäev. Laulupea **17:55** Maalides head **18:00** Superuss **18:25** Lotte lood **18:55** Lumemees **19:25** Aktuaalne kaamera **19:30** Ann Vaida *stand-up*. Aasta kokkuvõte **20:15** R2 Aastahitt **21:30** Ghost: Rite Here, Rite Now **23:45** Tommy Cash. Espresso *macchiato* **23:48** Kaj. Bara Bada Bastu **23:50** uusaastatervitus

1. jaanuar

00:00 Sven Lõhmus. 30 aastat hitte **02:00** ABBA hitid. Koit, Kaire, Dagmar ja Rolf **02:55** Tantsumaraton **04:15** Tuju-rikkuja parimad palad **04:45** Mehed ei nuta **06:00** Ainulaadne aastavahetus **06:35** Mis valesti, see uuesti **07:00** TV oraakel **07:20** Kitsas king **07:55** Meie Uduvere **08:15** Marju Länik. Head uut aastat! **08:20** Vitamiin kui vikerkaar **09:35** Siin me olemel! **10:45** Vooluga kaasa **12:05** Eesti Vabariigi presidendi uusaastatervitus **12:15** Viini Filharmoonikute uusaastakontsert **14:50** Suur aastalõpuviktoriin **16:25** 2025 Aktuaalses kaameras **17:15** Plekktrumm **18:00** Eesti Kontserdi ja Rémy Martini uusaastakontsert **20:30** Kohvipakult **21:00** Aktuaalne kaamera **21:10** Riigikogu esimehe uusaastatervitus **21:20** Vari **22:55** Andrea Bocelli – 30 aastat laval

00:00 Aastavahetuse teleõhtu Vabaduse väljakult jätkub **01:00** EMA **02:00** EMA **02:45** Metsatölli **03:35** ABBA: kõige paremad kaverid **04:30** Saateapsud **2025 05:00** Öhtul! Iemmikud **2022 05:50** Postimees.ee **06:00** Vösavinkel **06:30** HO–HO–HOROSKOOP **2026 07:30** Lepatriinu ja Must Kass. Film **09:25** Wonka **11:50** Tähtsad ninad **13:45** Aastavahetuse ningilike jõule **09:30** Sügis **11:15** Unustamatu 2025 **12:05** Unustamatu 2025 **13:00** Meie aasta Siberis **13:30** Tähtede täht **15:00** Lenna aastalõpukontsert **16:30** Ma ei näinud su häält **17:30** Mida tegelikult tõi 2025? **18:00** Aastavahetuse Teleõhtu **19:00** HO–HO–HOROSKOOP **20:00** Aastavahetuse teleõhtu **20:30** Saateapsud **21:00** Aastavahetuse teleõhtu **21:30** Kelle suu suitseb? Aastavahetuse erisaade – rääkimata lood **12:30** Südamesoov **13:35** Meie pere ja muud loomad **14:05** Harry Wild **15:05** Küladetektiivid **16:05** Leyla **17:10** Kellele kuulub su süda? **17:55** Kevad südames **19:00** Reporter **20:00** Jumanji: tere tulemast džunglisse **22:15** Prints Zamundast

00:00 Suurejooneline 2 Quick Starti 30. juubelikontsert **02:30** Terminaator **04:40** Rooside sõda: Nägu vs Mask **05:30** Kälimehed **06:25** Aastalõpp TikTakis **06:55** Shoomi Odüsseia **07:25** Alvin ja koopaoravad **09:05** Suur lotokolmapäev **09:25** Viimne reliikvia **11:15** Pii elu **13:30** Helisev muusika **17:00** Saabastega kass: Viimane soov **19:00** Kirsti Timmeri taroskoop **2026 20:30** Vanad ja kobedad saavad jalad alla **22:40** Kiik, kirves ja igavese armastuse puu

01.01.2026 **00:00** Kreisiraadio šou **01:35** Ans. Andur XX – LIVE Sveta Baaris **02:40** Uusaastapidu kooperatiivis Kukeke **03:40** Tantsupidu kooperatiivis Kukeke **04:35** Rahva oma kaitse. Aastavahetuse eri **05:41** ERR.ee uudised **07:00** Telepoiss. ETV lastelaulud **07:20** Kas teate, kus elavad näärivanad? **07:50** Must ja valge koer **08:00** Superuss **08:25** Pingviin Jasper **08:30** Et uus saaks alguse. Birgit **08:35** Lumemees ja lumekoer **09:00** Lotte ja kadunud lohed **10:20** Telepoiss. ETV lastelaulud **10:40** Leib jahtub. XXVIII laulupidu „Iseoma“ **10:41** Rannitsakandja. XXVIII laulupidu „Iseoma“ **10:45** R2 Aastahitt **12:05** Igihaljaid hetki etendusest „Armastus kolme Apelsini vastu“ **13:35** Queen Wembley staadionil **15:30** Et uus saaks alguse. Birgit **15:33** Tiiger, kes tuli teed jooma **15:55** Kana disco. Kõige suurem sõber **16:00** Lumekuninganna **16:55** Lumekuninganna **17:50** Väike täitsa suur poiss **17:55** Pingviin Jasper **18:00** Lohe Zog **18:30** Lotte lood **19:00** Lumemees ja lumekoer **19:25** Aktuaalne kaamera **19:30** Riigikogu esimehe uusaastatervitus (eesti viipekeeles) **19:40** Viimane vahipost **21:30** Cypress Hill ja Londoni Sümfooniaorkester Royal Albert Hallis **23:00** Jan Uuspõld ja Ago Anderson. Piiri peal

2. jaanuar

00:25 R2 Aastahitt **01:40** Vita-miin kui vikerkaar **02:57** ERR.ee uudised **06:30** Namaste **07:00** Lumilaane lood **07:30** Osoon. Koduseadmete parandamine. Putukad lumel. Sipelgalõvi **08:00** Maahommik **08:45** Ühe pere muusika **09:30** Elu parim nali **10:30** Eesti muusikute salajutud **11:25** Ringvaatega lõunal **11:45** Ema **13:15** Pulss **13:40** Pulss **14:00** La Promesa **15:00** Kõik pime **15:45** Südameasi **16:35** Önne 13 **17:05** Pulss **17:30** La Promesa **18:30** Aktuaalne kaamera **18:45** Gaute Kivistiku komöödiaõhtu: Loll on raske olla ikka **19:30** Telemuna **20:00** Eesti Televisioon **21:00** Aktuaalne kaamera **21:20** Sport **21:30** On kurjust päikese all **23:25** Mitfordi tüdrukud **23:55** Värvimuusika

00:20 Ma ei näinud su häält **01:40** McDonald ja Dodds **03:25** Kuninglike paleede saladused **04:15** Kingahooliku jõulud **05:55** Postimees.ee **06:00** Vösavinkel **06:30** Sinivalged jõulud **07:30** Jõulud Euroopas **09:30** Aastavahetuse teleõhtu **10:30** Aastavahetuse teleõhtu **11:00** Saateapsud 2025 **11:30** Aastavahetuse teleõhtu **12:00** Kelle suu suitseb? Aastavahetuse erisaade – rääkimata lood **12:30** Südamesoov **13:35** Meie pere ja muud loomad **14:05** Harry Wild **15:05** Küladetektiivid **16:05** Leyla **17:10** Kellele kuulub su süda? **17:55** Kevad südames **19:00** Reporter **20:00** Jumanji: tere tulemast džunglisse **22:15** Prints Zamundast

00:15 Bourne'i pärand **02:50** Kirsti Timmeri taroskoop **2026 04:15** Mida toob aasta 2026? **05:30** Kälimehed **06:30** Võimalik vaid TikTakis **07:00** Võimalik vaid TikTakis **07:25** Väike Houdini **08:30** Alvin ja koopaoravad 2 **10:15** Üksinda kodus 4 **11:50** Beethoven **13:30** Beethoveni kutsikad **15:15** Beethoven 3 **17:15** Ansambel Vitamiin kontsert „Viimane vaatus“ **19:00** TV3 uudised **20:00** Bean – täitsa lõpp film **21:45** Indiana Jones kadunud laeka jäil **23:55** Viimane duell

00:00 Unustamatu JAM **01:05** Tume paradisi **02:50** Oasis Wembleyl **04:25** ERR.ee uudised **07:00** Pips ja Popi **07:05** Anna ja sõbrad **07:15** Ernest ja Celestine **07:25** Pingviin Jasper **07:30** Siilipoiss Giuseppe **08:00** Mutihärra Mutik kuninglikel pidustustel **08:30** Röövelrott **09:00** Kapten Morten lollide laeval **10:15** Lohe Zog **10:45** Hei, kelgule! **10:55** Lumememm ja muinasjutt. Kädivi Kartsepp. Talvelaulud Valgamaal **11:00** Annika **11:50** Aasta tipphetked **13:00** Unustamatu JAM **14:10** Aasta tipphetked **15:25** Antoine'i neli aastaaga **16:00** Poiss ja tiiger **17:30** Tiiger, kes tuli teed jooma **17:55** Pnuud ja sniid **18:25** Röövelrott **18:50** Mutihärra Mutik kuninglikel pidustustel **19:25** Aktuaalne kaamera **19:30** Osoon. Talvematk Timo Paloga **20:00** Jääkaru **20:55** Osoon. Teravmäed **21:45** Mees ja naine **23:30** Whitney Houstoni kontsert uue Lõuna-Aafrika heaks

3. jaanuar

00:55 Viimane showtüdruk **02:20** Kõik pime **03:05** Südameasi **03:56** ERR.ee uudised **07:00** Aeg õppida **07:30** Osoon. Metsakaitsja Mati Sepp. Vetikatest plasti alternatiiv **08:00** Muhu mustrid ja värvid **08:30** Eesti lood **09:00** Helgi Sallo. Jumala puudutus **10:30** Elu ja armastus **12:30** Pealtnägija tähed. Karolin Jürise **12:45** Mitfordi tüdrukud **13:30** Pealtnägija tähed. Autogrammikutid **13:45** Shetland **15:40** R2 Aastahitt **17:00** Aasta planeedil Maa **18:00** 4x4. Island **18:30** Aktuaalne kaamera **18:45** Von Fock **19:30** Eesti Laul 2026. Kuulamine **20:00** Meie hõimlased **20:30** Önne 13 **21:00** Aktuaalne kaamera **21:20** Sport. Sport **21:35** Mitfordi tüdrukud **22:20** Surm Niilusel

00:25 Holmes ja Watson **02:10** Tüdrukuteõhtu **04:05** Meie pere ja muud loomad **04:30** Postimees.ee **05:00** Reporter **06**

Nõia tütar

JUHAN LIIV

Kord kaebas Leena emale, et Mihkel tema pudi ära söönud, kord Mihkel jälle, et Leena teda löönud. Mihkel oli poisikesena natukene aeglane, Leena aga kõrme ja terane kui välk ja peksis tõepoolest palju suurema kasuvenna läbi, kui seda tarvis oli. Koolis käisid nad kui öde-veda kunagi, sõid ühest leivakotist ja kasuveli aitas kasuõele poiste seast „meest”, kasuõde kasuveljele „naist” valida. Mäng nõnda nõudis. Pärast, kui nad ju leeritud ja täisinimesed olid, siis tuli muidugi iseag. Mine võta kinni, kuidas Leena Mihklit häbene-ma hakkas, mine saa aru, kuidas Mihkel Leena vastu araks läks. Mine võta kinni!...

Vanad istusid praegugi veel laua ääres ja mõtlesid kõiki neid asju järele. Leena oli oma voki eemale tõmmanud, sinna kohta, kuhu lambi vari heitis, ajas korrati voki ümber, korrati toetas voki käsipuu najale ja mõtles.

Perenaine istus Leena vastu. Tuli see sellest, et ta vastu istus, tuli talle vahest hõberubladega sukk meelde – ta müksas pere-

mehele külge ja sosistas talle sa-lakesi kõrva sisse:

„Ega tal vahest oleks vaja ol-nudki, sel Mihklil, omast majast välja minna, kui –”

„Ah, lase olla,” vastas pere-meess, kõhatas ja vaatas vargsi Leena poole.

Leena toetas voki käsipuu na-jale.

„Leena, mis sul täna õhtul vi-ga on?” küsis kasuema.

„Mu pea valutab,” vastas Lee-na ja hakkas vurinal ketrama.

„Heida siis pikali, kui pea va-lutab.”

Ta heitis pikali, kuidas kästi. Ta jäi magama ja nägi unes, et ta Mihklile ühe musu andis, ja kui ta palaval ihul ärkas, tulid talle pisarad silmi.

2. Kuhu ta läks?

Veel suuremas hädas kui Mihkel minnes, olid naabrid, kes küsisid, kuhu ta läks. Jah, kuhu ta läks? Üks oli kurinaid kuulnud, teine õuest väljasõitu näinud, kolmas kuulnud, et Hansu Andres Aiale läinud ja püha-päeva-riided selga pannud – see ikka midagi tähendas. Kui üks noor perepoeg kosjakingi kan-

nab, on naabritel terav aimami-ne; on aga naise võtja rikas, on kihin-kahin seda suurem. Üks loodab õnne oma tütrele, teine sugulasele, kolmas, kellel kum-bagi ei ole, tahaks vähemalt tea-da, kuhu seesugune hea suutäis kaldub.

Ja veel need naised, need nai-sed!

Võibla Annuse pererahvas istus tares peretule ümber. Pere-meess punus lehmalööga, sula-ne parandas hobuseriistu, nai-sed ketrasid. Võibla peres elas ka Plärälärä Leenu, oma rohke lora pärast nõnda nimetatud vanatüd-ruk. Leenu istus ahju peal ja sõi lusikaga kausist suppi, mida pe-renaine talle praegu oli andnud.

Karjapoiss tuli õuest ja ütles, et Aia õuest kaks meest püha-päevariides, täkuga, saaniga ja kurinatega välja sõitnud.

• Tükk aega pärast Mihkli ärasõitu lipsaski Leenu Aia omade kambri. Ta jäi ukse kõrvale seisma ja pistis käed kasuka siilu alla.

„Ehk Mihkel läks kosja,” üt-les Leenu ja peatas süües.

„Või, vist sinna!” arvasid nai-sed. „Ta käis minev’ nädal linnas – ehk vist kosjaviina toomas.”

„Sellep seal täkku turgutati,” arvas peremeess.

„Küll siis läks kosja,” üteldi mitmelt poolt.

Leenu pani lusika käest.

„Kuhu, kuhu? Või ikka kosja? Jajah, näe, läks kosja. Ei tea, kas Mäe Mihkli Maiele? Või Puska-ri Anule? No kuhu ta ometi pi-di minema? Vist Kirsi Viuule, ku-hu siis mujale. Viul suur kirst riideid täis: kolm kasukat, viis-teistkümmend seelikut, kaks-kümmend paari kindaid – näe tuli tahab nuusata – kolmküm-mend meeste särki – riitsika-rai-ped oma kisaga – või läks kogu-ni Raismiku Leenule. Seda üteldakse, ei kuulvat madalast – või, no kuhu ta ometi läks?”

Ja Leenul tuli meelde, et tal homme Kõgedi külasse Jalaka perenaise lõnga tarvis minna ära viima. Kui ta nüüd ei tea üteldi, kuhu Mihkel kosja läks, siis ei ole tal peale Ohela Peetri ho-buse otsasaamise mitte ühte uu-dist enam kõnelda.

Leenule ei maitsenud enam toit ega ahjupealne. Ta kobis enesele vana kasuka selga ja läks Aia peresse puhtele.

Tükk aega pärast Mihkli ära-sõitu lipsaski Leenu Aia oma-de kambri. Ta jäi ukse kõrvale seisma ja pistis käed kasuka siilu alla.

„Tere ka, siitalu rahvas.”

„Tere, jumalime. Eks aja ta-hapoole.”

„Vai ei saa.”

„No mis siis kuulub?” küsis peremeess.

„Keda, nõndasama.”

„Toeta ikka ka puu peale,” käskis perenaine.

„Vai ei saa alati istuda,” vastas Leenu, istus aga nüüd pakutud istmele.

„Tulin vaatama, kas teie nais-tel ju kedrus otsas on,” algas Lee-nu toas ringi vaadates. Kui selle peale keegi vastust ei andnud, küsis ta nagu kogemata:

„Teie Mihklit ei olegi kodus?”

„Sõitis natukeseks välja.”

„Eks ta ole. Noortemeeste asi, kes teab kuhu läks.”

„Mis teie naised teevad?” te-gi perenaine teist juttu.

Järgneb

SUDOKUD

	9	5				2	1	
4			3	9	6			7
		3	7		8	4		
7								2
		1	9		5	8		
1			4	5	3			9
	7	9				3	4	

	6						2	
	1	3				5	9	
			3	9	7			
5			8		1			4
9			7		2			8
			6	2	9			
	9	2				3	7	
	5						6	

KUHU MINNA

• KINO

Haapsalu kultuurikeskuses:

„Käsna-Kalle piraadiseiklus” 27., 29.–30. dets kl 11, 2. jaan kl 16.30, 3. jaan kl 13.
„Avatar: tuli ja tuhk” 3D 27. dets kl 13, 29. dets kl 18.30, 30. dets kl 13.
„Avatar: tuli ja tuhk” 29. dets kl 13, 30. dets kl 18.30.
„Kriimsilm, karuott ja rebane” 29.–30. dets kl 16.30, 2. jaan kl 11.

• TEATER

Haapsalu teatristuudio lavastus „Üksi koos” 28. detsembril kell 14 Asuküla seltsimajas. Pärast eten-dust vestlus psühholoog Kirsi Uus-maaga teemal „Ekraanide taga ühenduses ja üksinduses”. Piletid ja lisainfo Fientas.

• MUUSEUMID

Haapsalu linnuse muuseum
K–P 10–18. linnus.salm.ee.

Iloni Imedemaa teemakeskus
K–P 11–17. www.salm.ee.

Haapsalu raekoda R–P 11–17. www.salm.ee.

Raudtee- ja sidemuuseum
K–P 11–17. www.salm.ee.

Ants Laikmaa muuseum
(Kadarpiku küla, Lääne-Nigula): R–P 11–16. www.salm.ee.

Rannarootsi muuseum
(Sadama 32, Haapsalu)

T–L kl 10–16. Muul ajal ette-tellimisel, tel 5562 3993. www.aiboland.ee.

Rõude muuseum

1. oktoober – 1. mai avatud ettetel-limisel roudemuuseum@gmail.com või telefonil 5683 1203, Maie.

Lihula muuseum

Aprillini 2026 on muuseum avatud etteteatamisel. lihulamuuseum@laaneranna.ee, 5333 8586.

• NÄITUSED

Keskraamatukogu (Posti 3) vitriinides Anna Kääri maalitud präänikud – maailmakuulsate kuns-titeoste koopiad detsembri lõpuni. Trepigaleriis: akvarellinäitus „Tütar ja isa: Läänemaa päikese-loojangud” 31. detsembrini.

Lasteraamatukogus (Wiedemanni 11)

„Terves kehas terve vaim” – 19 illustraatoritööd uurivad liikumise eri vorme sportimisest ja tantsust kuni malemängu, tsirkuse ning loo-duse rütmideni. Väljas on nii värs-kelt selle näituse tarbeks loodud teoseid kui ka varasemaid, teema-ga haakuvaid illustratsioone.

Haapsalu linnagaleriis (Posti 3): K–P 12–18 Urmas Viigi „Personaal-mütoloogia” 27. detsembrini.

Haapsalu kunstikool (Jaani 2) Kunstikooli galerii puhkab 1. jaa-

nuarini. Kaunist pühadeaega ja koh-tumiseni 2. jaanuaril 2026!

Lihula muuseumis

(Lihula mõis, Linnuse tee 1):

„Lihulas sündinud loodusteadlane Wilhelm Konstantin Frommhold Petersen” püsiekspositsioonis. T–L kell 10–17.

JÕULUKAMBER

Meie viies jõulu-kamber Haapsalu lasteraamatuko-gus on sel aastal pühendatud töö-lisele piparkoogikunstile. Piparkoo-kide küpsetamisele ja kaunistami-sele kulub kokku 16 tundi ning tu-lemuseks on maagiline piparkoogi-maailm, mis pakub nii silmailu kui ka inspiratsiooni. Suur tänu Pipar-koogimaaniale, Lipu & Pärja mees-konnale ning Laura Heinale nende panuse ja kaunite tööde eest. Tu-le uudistama! Grupikülastused pa-lume eelnevalt kokku leppida tele-fonil 473 5535 või laenutus@lib.haapsalu.ee.

• RAAMATUKOGUD

Keskraamatukogu (Posti 3) ja lasteosakond (Wiedemanni 11) E–R 10–18, L 10–15, laenutuspunkt (Kastani 7) T 14–17, R 11–14. 23. dets 10–15. 24.–28. dets SULETUD.

Uuemõisa raamatukogu

(Ehitajate tee 3, Uuemõisa) T, N 10.30–13.30, 14–18.30, L 10–15. 23. dets 10.30–15.30. 24.–28. dets SULETUD.

Asuküla raamatukogu (Mägari küla) T–K 9.30–17.30, N 10–16, R 9–15. Iga kuu 2. ja 4. laupäeval 9–15. 23. dets 10–15. 24.–28. dets SULETUD.

Ridala raamatukogu (Kooli 1, Panga küla) E–K 10–18, N 14–19, R 10–14.

www.lib.haapsalu.ee.

OLEV LOODUS 80

Kõik, mis soovid, täide et läheks. Õnne, et jätkuks ja ülegi jääks!

Laps, lapselapsed ja lapselapselapsed

Toimetuse aadress:

Posti 30, 90504 Haapsalu.
Toimetus 473 7222, kuulutused ja reklaam 473 7111, e-post info@le.ee, reklaam@le.ee Kodulehekül: www.le.ee

Peatoimetaja

Alvar Õepa
Toimetajad Kaie Ilves, Malle-Liisa Raigla, Andra Kima, Kaire Reiljan, Juhan Hepner
Keeletoimetaja Riina Tobias
Küljendaja-kujundaja Tiina Kelviste

Kliendihaldur

Elina Lumeste
Reklaamitoimetaja Merelle Kallas

Väljaandja

OÜ Lääne Elu: Posti 30, 90504 Haapsalu, tel 473 7222
Trükitud Printallis

Pangakontod

Swedbank EE18 2200 2210 1567 8031, SEB EE62 1010 6020 0251 5004

Kojukandeprobleemid:

tel 661 6616, info@omniva.ee.

Toimetusel on õigus kirju ja kaastöid toimetada ja selguse huvides lühendada ning valikuliselt honoreerida. Kaastöid ei tagastata ega retsenseerita. Kaebuste korral ajalehesisu kohta võib pöörduda Pressinõukogusse pn@eall.ee.

Orul tuleb õllekappade näitus

Oru kultuurisaal koos raamatukoguga kutsub kohalikke üles tooma Oru Arhiivi näitusele kodus olevaid õllekappasid. „Ilus oleks, kui saaks igast 15 külast vähemalt ühe kapa,” ütles kultuurisaali perenaine Viivika Orula.

Orula sõnul võib näitusele tuua nii vanu kappasid kui ka uuemaid suveniirkappu. „Ka suveniirkapad on toredad ja mõned neist on vana mustri- ja völmärkid peal,” ütles ta ja lisas, et esimesed kapad on juba näitusele toodud.

Kuigi õllekappa ja kannu kasutatakse vahetevahel läbisegi, on Orula sõnul neil vahe vahel. „Õllekappadeks nimetatakse neid, mis lähevad ülevalt laiemaks. Need, mis lähevad ülevalt kitsamaks, on tegelikult õllekannud,” selgitas Orula ja lisas, et see oli temalegi üllatus.

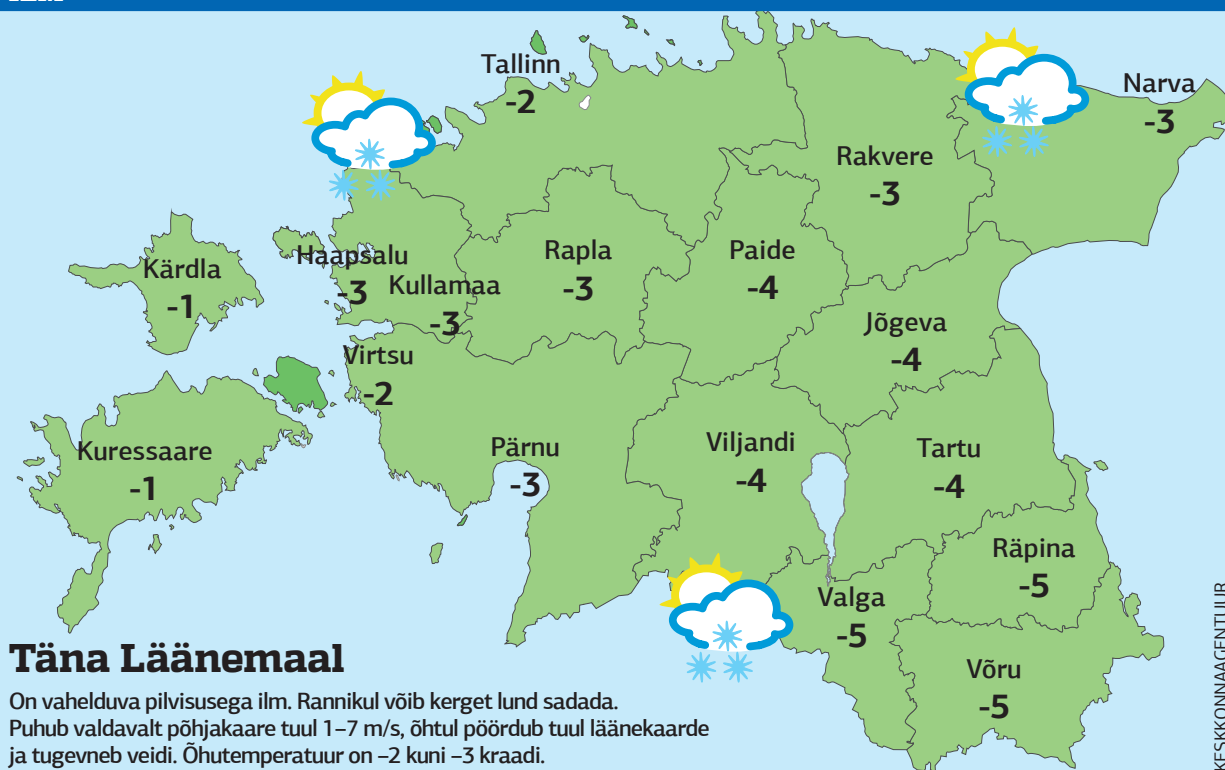
Oru kandi külade õllekappade näitust näeb Oru Arhiivis jaanuaris.

Näituse avamise täpset kuupäeva Orula veel öelda ei osanud. **KAIRE REILJAN**

HAAPSALU JA LÄÄNEMAA MUUSEUMIDE KOGU

ILM

Täna Läänemaal

On vahelduva pilvisusega ilm. Rannikul võib kerget lund sadada. Puhub valdavalt põhjakaare tuul 1–7 m/s, öhtul pöörduv tuul läänekaarde ja tugevneb veidi. Õhutemperatuur on –2 kuni –3 kraadi.

Kolmapäev

loodetuul
3–5 (12) m/s

öö päev

–3°...3°

Neljäpäev

loodetuul
5–8 (16) m/s

–1°...6°

Reede

põhjatuu
4–8 (17) m/s

3°...6°

Laupäev

põhjatuu
7–12 (28) m/s

–3°...6°

KESKKONNATEMPERatuur

VAATA KA
WWW.LE.EE

Jälgige Lääne Elu
ka Facebookis!

Juba üle 11 000 järelja!

Pange head soovid varakult
teele ning avaldage tänu
oma koostööpartneritele
Lääne Elus!

Küsige pakkumist aadressil
reklaam@le.ee.

Andres Ammase

ANDRES AMMASE
FOND

HAAPSALULE PÜHENDUNUILE

Kooliõpetaja, ajakirjaniku, poliitiku ja dirigendi
Andres Ammase (1962–2018) mälestuseks
Eesti Rahvuskultuuri Fondi juurde loodud
Andres Ammase fond annab välja **nelja stipendiumi**:

- Andres Ammase stipendium Läänemaal ja Haapsalule pühendunud inimesele • väikese lugeja stipendium (koos Haapsalu lasteraamatukoguga) • noore sportlase stipendium lootustandvale sportlasele ja tema treenerile
- Anneli Ammase Hea Ajakirjanduse auhind maakonnalehe ajakirjanikule

Annetuse saaja:

SA Eesti Rahvuskultuuri Fond

Pangakontod:

EE117700771000664610 LHV Pank

EE672200221001101347 Swedbank

Selgitus: annetus Andres Ammase fondi ja stipendium, mille heaks annetakse

PS Annetused on tulumaksuvabad

Täname Andres Ammase fondi toetamise eest!

REINPAUL

OSTAME KASVAVAT ja LADUSTATUD VÕSA

Raiume võsast puhtaks kraavid, tee- ja põlluääred, lepikud, haavikud jne.

Info tel 5593 3899, kaido@reinpaul.ee
www.reinpaul.ee

HAAPSALU TAKSO
TEL 1212

Imelist jõuluaega,
meeleolukat aastavahetust ja
teguderohket uut aastat!

UUEMÕISA AUTOKESKUS

Tallinna mnt 78, Uuemõisa, Haapsalu
keskus@uak.ee
www.uak.ee

Kontserdisarja
SISEMAAILM
AVAKONTSERT

Prantsuse mosaiik
klaveril Mariin Aavik

17.01.2026 kell 17.00
Haapsalu Kultuurikeskuse rõdusaalis

Piletid 11.90/6.90 €
saadaval piletilevis ja kohapeal
Lisainfo: musicvisuals.ee

Lääne Elu

paber- ja digilehe
hinnakiri

PABERLEHT

1 kuu	14
3 kuud	40
6 kuud	75
12 kuud	137
E-arve	12

PABER+DIGI

1 kuu	18
3 kuud	50
6 kuud	95
12 kuud	174
E-arve	15

DIGILEHT

1 kuu	9
3 kuud	21
6 kuud	39
12 kuud	76
E-arve	8

DIGILEHE PÄEVAPILET 1,60

473 7111

le@le.ee